Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences

ISSN: 1306-7877 e-ISSN: 2147-5644

15 Kasım / November 2019, 26 : 8-38

**Yeni Kadın Algısı ve İlk Popüler Kültür İmgelerine Eleştiriler: *Sebilürreşad* Dergisi
Örneği (1923-1925)**

New Perception of Women and Criticisms of the First Popular Culture Images: The
Case of *Sebilurresad* Magazine (1923-1925)

Tevrat TEMEL

Arş. Gör., Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı

Res. Asst., Şırnak University, Faculty of Theology, Department of Sociology of Religion

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Sosyolojisi, Doktora Öğrencisi

Istanbul University, Institute of Social Sciences, Sociology of Religion, Ph.D. Student

Istanbul, Turkey

tevratciftcioglu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4329-6783>

Makale Bilgisi / Article Information

<http://dx.doi.org/10.29228/tbd.2007.39774>

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 27 Eylül / September 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 31 Ekim / October 2019

Yayın Tarihi / Published: 15 Kasım / November 2019

Yayın Sezonu / PubDateSeason: Özel Sayı / Special Issue 2019

Cilt / Volume: 26

Sayfa / Pages: 8-38

Copyright © Published by Toplum Bilimleri Dergisi – Journal of Social Sciences.

All rights reserved. www.toplumbilimleri.com

Yeni Kadın Algısı ve İlk Popüler Kültür İmgelerine Eleştiriler: *Sebilürreşad* Dergisi Örneği (1923-1925)¹

Öz: Popüler kültür zararsız görünen salt sıradanlaştırıcı etkisinin dışında ideolojilerin yaygınlaştırılmasında bir araç olarak da kullanılabilmektedir. 1900’lü yıllarda Türkiye’de modernleşme çabalarının yüzü olarak görülen kadın, popüler kültürün ilk imgeleri olarak okunabilecek bazı davranışları sergilemeye yönlendirildi. Bu çalışmada *Sebilürreşad* dergisinin (1923-1925) ilk popüler kültür imgelerine karşı geliştirdiği tutum, Adorno’nun modern çağdaki kadınla ilgili eleştirel düşünceleri çerçevesinde değerlendirilecektir. Çalışmayla amaçlanan, Müslüman düşünürlerin ürettiği fikirlerin popüler kültüre eleştiri getirebilme direnci olduğunu ortaya koymaktır. Böylelikle modernizmin sınırsız imkanlar sunarak geleneğe bağımlılıktan azade kıldığını iddia ettiği kadının aslında popüler kültür aracılığıyla kültür endüstrisine bağımlı hale geldiği açığa çıkacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Popüler Kültür, İslam, Kadın, *Sebilürreşad* Dergisi, Eleştirel Okul.

New Perception of Women and Criticisms of the First Popular Culture Images: The Case of *Sebilurresad* Magazine (1923-1925)

Abstract: In addition to the mere banalizing effect that seems to be harmless, popular culture can also be used as a means of spreading ideologies. In 1900, women seen as the face of modernization efforts in Turkey female, were guided to exhibit some of the behaviors that can be read as first images of popular culture. In this study, the attitude developed by *Sebilürresad* magazine (1923-1925) against the first popular culture images will be evaluated within the framework of Adorno’s critical thoughts about modern age women. The aim of the study is to show that Muslim conception has the strength to bring criticism to popular culture as a tool of modernism. Thus, parallel to Adorno’s ideas, it will be revealed that the woman, who is claimed to be freed from traditional ties, has been and can be transformed into a commodity of the culture industry through popular culture by offering unlimited possibilities of modernism.

Keywords: Sociology of Religion, Popular Culture, Islam, Women, *Sebilurresad* Magazine, Critical School.

¹ Bu çalışma 10.10.2017 tarihinde Doç. Dr. Birsan Banu Okutan danışmanlığında tamamladığımız “Kadın ve Din: *Sebilürreşad* Dergisi Örneği (1923-1925)” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Günümüzde iletişimin yüksek derecede gelişimi nedeniyle insanlar birbirleriyle, farklı ortak paydalarda buluşabiliyorlar. Bu paydalardan bir tanesi de popüler kültürdür. Popüler kültür, kitle iletişim araçlarının etkin kullanımı nedeniyle yaşamın tüm alanlarına nüfuz edip onu şekillendirmekte; bireylerin gündelik alışkanlıklarını, tutumlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini yeniden üretmektedir.² Aktif olduğu alanları genişletme yolunda, kültürel ayırt edici değerleri, toplumların kutsallarını istisna kılmaksızın sıradan birer araca ve tüketilmesi gereken birer metaya dönüştürebilmektedir. Kadın, popüler kültür unsurlarını alımlamada nispeten özne olarak yer almasına rağmen, kadın bedeni popüler kültür araçlarının sunumunda bir nesne olarak kullanılmıştır. Toplumlar ise kuruluş süreçlerinde ya da kendi farklılıklarını vurgulama ihtiyacı hissettikleri kırıma dönemlerinde kadınlık rollerine, kadın bedenine kutsallık dahil farklı anlamlar yüklemişlerdir.³ Williamson⁴ “kadın” bedeninin kitle kültürü içinde farklılığın ve ötekinin temsili olarak kullanıldığını söylemektedir. Emperyal güdülerle oluşmuş bu mantalite gereği, popüler kültürün en büyük araçlarından biri olan reklamlar yoluyla kadın bedeni ötekileştirilerek farklılaştırılmakta, yabancı, bilinemez, egzotik olarak keşfedilmesi, ele geçirilmesi ve hatta sömürülmesi gereken bir obje olarak insanların algılarına sunulmaktadır. Popüler kültür içindeki sunum şekillerinin yanı sıra kadınların popüler kültürden etkilenme yönleri de mühim bir yerde durmaktadır. Popüler kültür içinde “erkeksi” ve “ciddi” olarak kabul gören sahaların dışında kalan, “kadınsı”, “önemsiz” ve “hafif” şeklinde nitelendirilen alanların önemli orandaki tüketicileri kadınlardır.⁵ 18. yüzyılın sonlarına doğru varlık göstermeye başlayan kadın dergileri ise kadınların popüler kültür unsurlarını tüketmelerini, ona entegre olmalarını önemli ölçüde kolaylaştıran yayın organlarının başında gelmiştir. Kadınların boş zamanlarını nasıl tüketmeleri gerektiğine dair yoğun yönlendirmeleri, moda, mutfak, aile ilişkileri, ev ile ilgili verdikleri pratik bilgiler ve eğlence sayfaları etkili olmuştur.⁶ Yine dergilerde yer alan reklamların görsel kurguları, ünlü kişiler ya da sıradan insanların hayatlarından aktardıkları kesitler, “ideal bir kadın hayatını nasıl sürdürmelidir” fikrini aşlamaktadır. Dergilerde magazin değerindeki bilgilerin yoğun olarak yer bulması

² Süleyman İrvan & Mutlu Binark, “Önsöz”, *Kadın ve Popüler Kültür*, drl. ve çev. Süleyman İrvan & Mutlu Binark (Ankara: Ark, 1995), 7.

³ Nira Yuval-Davis, *Cinsiyet ve Millet*, çev. Ayşin Bektaş (İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Basım, 2014).

⁴ Judith Williamson, “Kadın Bir Adadır: Dişilik ve Sömürgecilik”, *Eğlence İncelemeleri: Kitle Kültürüne Eleştirel Yaklaşımlar*, haz. Tania Modleski, çev. Nurdan Gürbilek (İstanbul: Metis Yayınları, 1998), 135-155.

⁵ İrvan & Binark, “Önsöz”, drl. ve çev. Süleyman İrvan & Mutlu Binark, 7.

⁶ John Storey, *Popüler Kültür Çalışmaları Kuram ve Metotlar*, çev. Koray Karaşahin (İstanbul: Babil Yayınları, 2000), 97, 100.

kadınları dolaylı bir yoldan tüketim olgusuna çekmeye çalışmada bir yöntemdir.⁷ Storey⁸ ayrıca kadın dergilerinin erkek egemen kültürde kadınların kendilerine has bir dünya yaratmalarına fırsat sunduğunu belirtmektedir.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de hâlâ popüler kültürün yönlendirmelerine en açık kitle kadınlardır. Bugün kadının popüler kültür aracılığıyla yönlendirilmesi ve kadının buna nasıl direnç gösterilebileceğinin ipuçları kendi toplumumuzun tarihine bakılarak anlaşılabilir. Bu nedenle 20. yüzyılın başlarında yayımlanan dergilerde kadının durumuna ve yine dergilerdeki ilk popüler kültür unsurlarına getirilen eleştirilere bakılmalıdır. Osmanlının son yılları ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kadınlara yönelik popüler dergi özelliği taşıyan çok sayıda dergi bulunmaktadır.⁹ Söz konusu dergiler farklı alanlarda -ev idaresi, çocuk bakımı, güzellik, bakım, eş ve çocuklarla iletişim- kadını eğitme amacı taşımaktadırlar.¹⁰ Ünlü kişilerin ve derginin yazarlarının fotoğraflarını yayımlayarak, güzellik yarışmaları, roman yarışmaları, promosyon türünde etkinliklerle kadınları eğlendirme, kadınların beğenisini kazanma gibi yayın politikaları izlemişlerdir. Tüm bu özellikler Batı'da yayınlanan popüler kadın dergilerinin özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca kıyafet modası olmak üzere birçok konuda Batılı öncülerini takip etmektedirler. Toplum tarafından yeni ve alışılmamış olarak algılanan bu yaşam tarzı, dönemin siyasi akım ve düşünürleri tarafından da modernleşme politikası gereği desteklenmektedir. Osmanlının çöküş döneminde, devletin çözülmesine engel olabilme ya da toplumu geri kalmışlıktan kurtarıp ideal Batı medeniyeti seviyesine ulaştırma gibi görüşlere sahip fikir akımları bulunmaktaydı. Bu akımlar temelde bazı farkları barındırsalar da asıl ayrıştıkları ve üzerinde kendi karakteristik özelliklerini aksettirdikleri konuların başında “kadın” gelmektedir. Kandiyoti¹¹ bu nedenle ideolojilerin, fikirlerinde kadına daha büyük payeler ayırdığını söylemektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye'nin modernleşme sorunsalının ve ona yönelik tartışmaların önemli bir kısmının “kadın kimliği” üzerinden yürütüldüğü vurgulanabilir. Bu amaç doğrultusunda, kadın modernleşmesi gereği birçok alanda toplum için yeni ve farklı sayılabilecek ilk

⁷ Storey, *Popüler Kültür Çalışmaları Kuram ve Metotlar*, çev. Koray Karaşahin, 101.

⁸ Storey, *Popüler Kültür Çalışmaları Kuram ve Metotlar*, çev. Koray Karaşahin, 100.

⁹ Bk. Zehra Toska vd., *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası* (İstanbul: Metis Yayınları, 1993); Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi* (İstanbul: Metis Yayınları, 2011); Yıldız Akpolat, *Sosyoloji Araştırmaları Osmanlı'da Kadın Dergileri ve Sosyoloji Dergileri* (İstanbul, Fenomen Yayıncılık, t.y.); Emel Aşa, “1869-1923 Yılları Arasında Yayımlanan Türk Kadın ve Aile Dergileri” (t.y.).

¹⁰ Fatma Tunç Yaşar, “İlk Kadın Dergilerinde Kadınlık: İffetli ve Mektepli”, *Harf Harf Kadınlar*, ed. Nazife Şişman (İstanbul: Klasik Yayınları, 2008), 99.

¹¹ Deniz Kandiyoti, “Women and the Turkish State: Political Artors or Symbolic Pawns?”, *Women-Nation-State*, N. Juval & Davis & A. Anthians (drl.), Londra: Macmillan akt. Feride Acar, “Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın: Kadın Dergileri ve Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerine Bir İnceleme”, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. haz. Şirin Tekeli (İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 1993), 79-100.

popüler kültür unsurları yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde siyasi İslamcı düşünce ise modernleşme ve Batılılaşma yanlılarının Batı'yı taklit etme politikalarının tersine özellikle toplumsal, kültürel ve dini konularda başka bir medeniyete benzeme çalışmalarını, kendi değerlerini azımsamak, hor görmek olarak okumuştur. Bu süreci bir dejenerasyon olarak görmüş ve bu minvaldeki tüm çabaları eleştirel bir gözle değerlendirmişlerdir. Bu çalışma, Osmanlının son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarını kapsayan süre içinde yayınlanmış İslamcı dergi *Sebilürreşad*'ın toplumda kadına yönelik yeni yeni çıkmaya başlayan popüler kültür unsuru olarak nitelendirilebilecek durum ya da olgulara karşı geliştirdiği eleştirel tutumu, eleştirel kuram düşünürlerinden Adorno'nun kadınlarla ilgili düşüncelerinden yola çıkarak çözümlemeyi amaçlamaktadır.

1. KONU, YÖNTEM VE SINIRLILIKLAR

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra *Sırat-ı Müstakim* adıyla yayınlanma kararı alan dergi ilk sayısını 27 Ağustos 1908'de çıkarmıştır. Derginin kurucuları Hafız Eşref Edip (Fergan) ve Ebül'ulâ Zeynelâbidin (Ebül'ulâ Mardin)'dir.¹² Yayın kurulunda dönemin âlim, aydın ve aynı zamanda İslamcı kimlikleriyle tanınan Ahmet Naim, Manastırlı İsmail Hakkı, Musa Kazım, Bereket Zâde, Mardinli Zâde, Tahirülmevlevi, Halim Sabit gibi isimleri bulunmaktadır. Derginin başyazarlığını Mehmet Akif yapmıştır. Dergi 182 sayı *Sırat-ı Müstakim* adıyla çıktıktan sonra isim değişikliğine giderek *Sebilürreşad* adıyla yayınlanmaya başlamıştır.¹³ *Sebilürreşad* dergisi 60 yıla yayılan uzun bir yayın hayatına sahiptir.

Çalışmanın kapsamına paralel olarak derginin 1923-1925 tarihleri arasında çıkan sayıları inceleme konusu olarak belirlenmiştir. Bu tarih aralığının seçilmesinde Osmanlı Devleti'nin yaşadığı modernleşme süreci ve devamında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yenilikçi kadın söylem ve uygulamalarıyla birlikte ilk popüler kültür imgelerinin ortaya çıkması etkili olmuştur. Ayrıca bu dönemde İstanbul'da, İtilaf Devletlerinin işgali sırasında büyük bir hızla yaygınlaştığı anlaşılan eğlence kültürü ile kadınlar kamusal alanda daha çok görülmeye başlanmıştır. Bu yeni durumun popüler bir hal alması, söz konusu sürecin çalışılmasına yöneltmiştir.

Dergide farklı birçok alandan yazıya yer verilmiştir. Bu nedenle seçilen iki yıllık süre içerisinde yayınlanan sayıların tamamı okunmamıştır. Bunun yerine 1923-1925 yılları

¹² M. Suat Mertoğlu, *Sırat-ı Müstakim Mecmuası Açıklamalı Fihrist ve Dizin* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2008), 9-11; Adem Efe, "Sebilürreşad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 2009), 25/251; Esther Debus, *Sebilürreşad: Kemalizm Öncesi ve Sonrası Dönemdeki İslamcı Muhalefete Dair Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, (İstanbul: Libra Kitap, 3. Basım, 2012), 31; Caner Arabacı, "Eşref Edip Fergan ve Sebilürreşad Üzerine" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, ed. Yasin Aktay (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 6/100-101.

¹³ Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı – Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları* (İstanbul: Sebilürreşad, 1960), 7, 14.

arasında çıkmış sayılardaki makale başlıklarında ana, anne, kadın, hanım, aile, terbiye, nisvan, nisa, feminizm, valide, inas, ebeveyn, çocuk, bacı, dans, içki vb. kadınla ilişkilendirilebilecek ya da dönem içerisinde kadınla ilgili sık kullanıldığı tahmin edilen popüler kültür nüvelerini de içinde barındırabilecek terimler taranmıştır. Bu araştırmanın sonucunda yaklaşık otuz beş adet makale tespit edilmiştir. Bunlar okunmuş, veri olarak kullanılabileceği düşünülen bölümler Latinize edilmiş ya da özetlenmiştir.

Çalışmanın araştırma kaynağı olarak seçilen *Sebilürreşad* dergisi tarihsel bir veri kaynağı olma özelliği taşımaktadır. Araştırmanın evreni olarak belirlenen makaleler nitel veri analizi yöntemi ile incelenmiştir.¹⁴ Osmanlıcadan cümlelerin giriftlik derecesine göre tercüme edilen ya da Latinize edilen makaleler okuma esnasında çalışmanın ilk basamağını oluşturacak şekilde cümleler ya da paragraflar şeklinde *açık kodlanmıştır*. Kodlanan cümle ya da paragraflar içeriklerine göre tasnif edilmiş, bu içeriklerden temel kavramlar elde edilerek başlıklandırılmalara gidilmiştir. Makalelerin incelendiği bölümde açılan annelik, aile, ev, özgürlük, taklit, eğlence, dans, bar, balo, içki, sinema ve tiyatro, moda ve ekonomi başlıkları bu işlem sonucunda oluşturulmuştur. Elde edilen veriler nitel analiz yaklaşımıyla değerlendirilmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

İslam dininin önem atfettiği ve toplumsal rolleri kurgularken farklı emir ve yasaklar tevdi ettiği Müslüman kadın, günümüzde hayatının farklı alanlarında popüler kültür ürünlerini tüketmekte hatta bizzat kendisi popüler kültürün yeniden üreticisi olma yolunda hızla ilerlemektedir. Böylelikle, modernlik ve kapitalizmin sömürü aygıtlarına en güçlü eleştiri ve başkaldırı potansiyelini içinde barındıran İslam dinine mensup Müslüman kadınların yaşamlarını popüler kültür unsurlarıyla yeniden inşa etmeleri dinin söz konusu potansiyelini aşındırmaktadır. Okutan,¹⁵ başörtülü kadınların popüler kültür araçlarını geçmişle kıyasladığımızda daha fazla kullanmaya başladığını, gündelik tüketim alışkanlıklarını herkesin yaptığı gibi devam ettirdiklerini belirtmektedir. Burada Müslüman kadınların sıradanlaştıkları söylenebilir. Yine Okutan'a göre dinin yer yer özünden kopartılarak kültür haline dönüştüğü, statü ve prestij aracı haline getirildiği görülmektedir.¹⁶ Başörtüsü de piyasaya göre "çeşitlenmekte, renklenmekte, hızlı bir değişim sürecinden

¹⁴ Zeki Aslantürk & Mehmet Tayfun Amman, *Sosyoloji (Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler)* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 5. Basım, 2008), 54; W. L. Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri - Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, çev. Sedef Özge (Ankara: Yayınodası, 2016), 2/659.

¹⁵ Birsan Banu Okutan, *Türkiye'de Popüler Kültür Din ve Kadın: Marjinalizasyondan Entegrasyona* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013), 382.

¹⁶ Okutan, *Türkiye'de Popüler Kültür Din ve Kadın: Marjinalizasyondan Entegrasyona*, 382.

geçirilmektedir.”¹⁷ Bu süreçten geçen dini bir gösterge olarak başörtüsü artık bir piyasa malzemesi haline dönüşmekte, söz konusu işlevini yitirmeye doğru yol almış olmaktadır. Okutan, başka bir çalışmasında¹⁸ ise Müslüman kadınların değişen yaşam alışkanlıklarını göstermekte, önceden kendilerine anlam kazandıran başörtülerinin artık moda halini alan tarzlara dönüşebildiği bulgulanmaktadır. Bir yaşam ve anlam paketi olarak popüler kültüre ram olmak sadece başörtüsünün anlam kaybına uğramasıyla kalmamakta “tutumlu olma”, “tamir etme” gibi tüketim alışkanlıklarını da unutturmakta, gösteriştan kaçınma” gibi dini şiarları hayatlardan çıkarmakta olduğunu söylemektedir.

Farklı düşünce sistemleri ya da dinlerin modernizmle karşılaştıkları zaman entegre olmaları, uyum gösterip modernizm içinde kendi ayırt edici özelliklerini kaybetmeleri daha kolayken, başta İslam dini olmak üzere bazı oluşumlar, modernizmin hem düşünsel aygıtlarına hem de yaşam pratiklerine eleştiri getirebilmişlerdir. Frankfurt Okulu da modernizm ve onun yaşam pratikleri eleştirisini düşünsel açıdan temellendirerek yapmıştır. Eleştirel kuram, pozitivistliğe getirilen en büyük eleştirel yaklaşım olma konumunu devam ettirmektedir.¹⁹ İslam dininin ve Frankfurt Okulunun ortak noktaları olduğu düşünülen eleştirel olma benzerliğinden yola çıkılarak, kuramsal çerçeve için Frankfurt Okulu temsilcilerinden Adorno’nun modern yaşam içindeki kadın ile ilgili görüşlerine başvurulacaktır.

Eleştirel kuram, Marksist düşünce yapısını temel alması nedeniyle başlangıçta kapitalizmin yanlış yönlendirmelerine işaretle bulunmaktadır. Başvurduğu kavramların başında “yanlış bilinç” gelmektedir. Bu ifade, kapitalist güçlerin pozitivistliğin nesnel bilgi iddiasını kendi çıkarına kullanmak üzere insanları yanlış yönlendirmesini ifade etmektedir.²⁰ Aydınlanma ve onun getirisi rasyonelleşmenin neticesinde gelişen doğa ve toplum algısı sonucu oluşan modern çağ ve modern yaşantı tarzı, insanlardaki düşünmeye dair izleri her gün biraz daha silmektedir. Metalaşan düşüncenin, iktidarın çıkarlarının savunucusu haline gelmesiyle aslında aydınlanma gerilemiştir.²¹ Eleştirel kurama göre modern akıl öznelleşerek yani araçsallaşarak eleştirel olma durumunu yitirmiştir. Böylelikle zayıflayarak güç odaklarının çıkarları uğruna kullanılmaya uygun hale gelmektedir. Bu süreçten sonra ortaya

¹⁷ Okutan, *Türkiye’de Popüler Kültür Din ve Kadın: Marjinalizasyondan Entegrasyona*, 382

¹⁸ Birsan Banu Okutan, “Akışkan Modern Zamanlarda Kadın ve Din: Yaşama Üslubundan Hayat Tarzına Habitusun Değişimi” *Dini Araştırmalar Kadın Özel Sayısı* (2016), 246-247.

¹⁹ Gordon Marshall, “Eleştirel Kuram”, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınbay & Derya Kömürcü (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999), 179-181.

²⁰ Birsan Banu Okutan, “Diyalektik Düşüncenin Negatif Seyri: Theodor W. Adorno” *Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni Yirminci Yüzyıl Düşüncesi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 4/793.

²¹ Okutan, “Diyalektik Düşüncenin Negatif Seyri: Theodor W. Adorno”, 793.

çıkan durum insan eylemelerinin maddi değer ifade eden metaya dönüşme süreci olarak “şeyleşme”dir.²²

Adorno, kadınların ve onların olmaya çalıştığı “kadınlık ideali”nin, eril otorite tasavvurunun çıktısı olduğunu belirtmektedir.²³ Ona göre eril otoritenin doğaya “efendi” konumunda yaklaşımı aynı zamanda toplumdaki kadın-erkek rollerinin de temelidir. Adorno bu mevkideki erkeği egoist, sansürcü, talan edici bir zekâ olarak görmektedir.²⁴ Burada, dişil doğa imgesinin etkisinin de yadsınmayacağı imasında bulunmaktadır. Bu yapılanma, kadına “düzeltici” rolünü vermekten erkeğe efendi rolünü yükleyerek kadının aleyhine olan hiyerarşiyi kurmuş olmaktadır.²⁵ Adorno kadınlara yönelik geleneksel toplumsal baskıların azalmış görünmesinin ya da kadınlara kendilerine ekonomik özgürlük sağlayan işlerde çalışma imkanının sağlanmasının, sorunun sadece çözüm aciliyetini giderdiğini söylemektedir. Aslında toplumsal geleneksel baskının devam ettiğini, modern zamanlarda kadının gerçek anlamda özgürleşmediğini, sadece yine baskı altında “bütün etkinliklere kabul edildiğini”²⁶ belirtmektedir. Toplumsal hayatta yüksek organize edilmiş iş alanlarında görev almaları, geleneksel aile yapısı içindeki “nesne” olma durumlarını değiştirmemiştir. Modern zamanlarda kadınların denetimli bir şekilde toplumsal yaşama dahil edilmeleri, kadınların özgürleşme sorununu çözme çabası göstermek bir yana sorunun ortaya atılmasını bile geçiştirmeye neden olmuştur. Modern çağda kadının bulunduğu durumu Adorno şöyle ifade etmektedir:

“Yeterli miktarda metaya kavuşturulmak koşuluyla yaralarına da razı gelmekte, düşünmeyi erkeklere bırakmakta, her türlü sıkı düşüncü kültür endüstrisinin büyüttüğü dişilik idealine bir saldırı niteliğinde görmekte ve cinsiyetlerinin gereğinin yerine getirilmesi olarak gördükleri o esaret durumunu büyük bir gönül rahatlığıyla kabullenmektedirler.”²⁷

Adorno, modernlikle gelenek arasında pek bir farkın olmadığını, aynı hatalı gidişatın devam ettiğini “modernlikten nefretle eskimişlikten nefret birdir”²⁸ sözüyle ifade etmektedir. Toplum sahnesinde gösterilen diş ve onun ideal kadın formu, aslında erkek egemen düşüncenin inşa ettiği çıktılardır. Adorno böyle bir senaryonun iddia edildiği gibi kadının doğası gereği ortaya çıktığı söylemini asılsız bulmaktadır. Uygar yaşam alanlarında uyarlanan bu roller ona göre uygarlığın doğası gereği doğal olandan en uzak şekilleridir. Bu

²² Max Horkheimer, *Akıl Tutulması*, çev. Orhan Koçak (İstanbul: Metis Yayınları, 8. Basım, 2010), 81.

²³ Theodor W. Adorno, *Minima Moralia: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*, çev. Orhan Koçak & Ahmet Doğukan, (İstanbul: Metis Yayınları, 5. Basım, 2007), 100.

²⁴ Okutan, “Diyalektik Düşüncenin Negatif Seyri: Theodor W. Adorno”, 811.

²⁵ Okutan, “Diyalektik Düşüncenin Negatif Seyri: Theodor W. Adorno”, 812.

²⁶ Adorno, *Minima Moralia: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*, çev. Orhan Koçak, 97.

²⁷ Adorno, *Minima Moralia: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*, çev. Orhan Koçak, 97.

²⁸ Adorno, *Minima Moralia: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*, çev. Orhan Koçak, 98.

noktada kadınla ilgili birçok konuda kullanılan içgüdüsel olduğu şeklindeki nitelermeler de Adorno'ya göre erkek egemen düşüncenin iz düşümleridir.²⁹

Görsel medyanın en etkili dönemlerini yaşadığı çağımızda, görmek ve görünmek temel iletişim ifadeleri haline getirilmiştir. Tüketime amaçsallaştırılması ve arttırılması yolunda her şeyin mübahlaştırılmasıyla birlikte dişil kimlik ve rollerin metalaşması da kolaylaşmıştır. Artık kadın üzerindeki sembolik şiddetin ürünleri piyasa değeri olan sistematik bir süreç haline dönüşmüştür. Popüler kültür bu altyapıyla hazırlanmış düşünceleri tüm insanların yaşamlarına sunmakta ve bunları yaşam standartları haline getirmektedir. Bu çalışmada *Sebilürreşad* dergisinin, kadının popüler kültürün ilk görünümüleriyle nasıl bir ilişkisellik kurması gerektiğine dair öncü eleştirel yaklaşımlardan birini sergilediği düşüncesinden yola çıkılarak söz konusu eleştirel tavır serimlenmeye çalışılacaktır.

3. YENİ KADIN ALGISI VE İLK POPÜLER KÜLTÜR İMGELERİNE ELEŞTİRİLER: *SEBİLÜRREŞAD* DERGİSİ (1923-1925)

Osmanlının son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında devam eden modernleşme faaliyetleri popüler bir “yeni kadınlık” algısı oluşturmuştur. Modernleşme yanlılarınca bu “yeni kadınlık” ideal bir figür olup toplumun tabanına da yaygınlaştırılması gerekirken, *Sebilürreşad* söz konusu gelişmelere eleştirel yaklaşmıştır. Çalışmanın devamında, derginin toplumun yapısını bozan unsurlar olarak gördüğü ve ilk popüler kültür nüveleri olarak okunabilecek gelişmeler incelenecek, derginin bu popüler kültür nüvelerine olan eleştirel tutumu ortaya çıkarılacaktır. Dergiye göre popüler kültürün zarar verdiği toplumsal roller ve kurumlar da çalışma kapsamında ele alınacaktır.

3.1. İlk Popüler Kültür İmgeleri

3.1.1. Kadın ve Özgürlük

Batılılaşma çabalarının başarısı, bunun somut fotoğrafı olarak değerlendirilen kadının daha çok dış görünümüyle, kamusal alanda görülme sıklığıyla değerlendirilmiştir. Aynı tavır ve politikalar Cumhuriyet döneminde de sürdürülmüştür. Yapılan kılık kıyafet ve diğer bazı medeni hukuk devrimleriyle bu çabaya canlılık kazandırılmıştır. Bu nedenle kadınlarımız, Batılı kadına hem rol hem de görüntü itibarıyla benzeştiği derecede “terakki” etmiş sayılmaktadır. Dolayısıyla toplum da kadının form olarak Batılı kadına benzemesi ölçüsünde modern kabul edilmiştir. *Sebilürreşad*, Batılılaşma yanlılarının görüşlerini, kadın, modernleşme yolunda toplumun geleneksel ahlakî anlayış ve bağlarından azade olduğu

²⁹ Adorno, *Minima Moralia: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*, çev. Orhan Koçak, 100.

ölçüde özgürdür şeklinde özetlemektedir.³⁰ Devamında, Batılılaşma yanlılarının özgürlük çerçevesinin genişliğiyle kadın modernleşmesini doğru orantılı olarak gördüğünü aktarmaktadır. Artık çağın şartları eskiye göre büsbütün değişmiştir. Kadınlarımızın da erkeklerle ele ele vererek “terakki” yolunda aşama kaydetmesi gerekmektedir. Ancak o zaman bizler de medeni Avrupa milletleri gibi medeniyet yolunda ilerlemiş oluruz ifadeleri kullanılmaktadır.³¹

Bu nedenle, Meşrutiyetin ilanından sonra yayınlanan roman, kitap ve gazetelerin gündeminde yoğunluklu olarak “serbest-i nisvan (kadın özgürlüğü)” konusunun işlendiği görülmektedir.³² *Sebilürreşad* dergisi de “hürriyet-i nisvan (kadın özgürlüğü)” kavramını gündemine sıklıkla konu edinmiştir. Kavramın işaret ettiği yeni kadın algısına dergi eleştirel yaklaşmaktadır. Dergiye göre yenilikçi kadın algısının düşündürdükleri “mübtezel bir teşhirden, şuurdan uzak bir açıklıktan”³³ başka bir şey değildir.

Dergiye göre toplumumuzda yaygın olmayan, toplumun geneli için yabancı bir durum arz eden bu tür uygulamalar milletin ruhunu, kabiliyetini, zekasını temsil etmemektedir. Bunlara ilgi gösteren kadın ve erkekler kendi toplumlarının ahlaki esaslarını reddetmiş olmaktadır. “Hürriyet-i nisvan” olarak adlandırılan bu türden bir özgürlüğe koşan kadın, olgunluk ve fazilete doğru gitmemektedir. Aksine bu yolda yürüyen kadınlar hem kendilerini hem de toplumun yapısını bozup yok etmektedir.³⁴

Ülkenin çağdaşlaşmasını ve ilerleme kaydedebilmesini mutlak kadın hürriyetinin sağlanmasına bağlayan “hürriyet-i nisvan” davasına göre erkeğin zulmü ve esareti altında her türlü haktan mahrum olan Türk kadınının kurtarılması gerekmektedir. Ülkenin medenileşmesi ve ilerlemesi için kadınların “inkişaf etmesi” lazımdır. Dergi talep edilen hürriyetten ne kastedildiğini toplumdan neler istenildiğini sormaktadır. Eğer kadınlar çalışarak hürriyetlerini elde edeceklerini düşünüyorlarsa bunu köylü kadınlar zaten yapmaktadır. Toplum da bunu görmekte ve bu durumu kınamamaktadır. Çünkü bu gerçek bir ihtiyacın sonucudur. Dergiye göre özgürlük davası güden kadınların çalışma isteği toplumsal bir ihtiyaçtan doğmamaktadır. Bu kadınlar zevk ve sefahatin peşinde olup bu

³⁰ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan”, *Sebilürreşad* 21/ 530-531 (Mayıs 1339), 81.

³¹ Nusret Cezmi, “Kadın Bir Valide Olmaya Gayret Etmelidir”, *Sebilürreşad* 21/534-535 (Haziran 1339), 110.

³² Nusret Cezmi, “Kadın Bir Valide Olmaya Gayret Etmelidir”, 110; “İnhilal-i İctimai – Bir Kısım İstanbul Kadınının İrtikab Ettiği Cürüm-ü İctimai”, *Sebilürreşad* 24/602 (Mayıs 1340), 61.

³³ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan”, 81.

³⁴ “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 2”, *Sebilürreşad* 23/573 (Teşrin-i Sani), 5; “Dans, Şarap, Kumar – Hürriyet-i Nisvan Davacılarının İstedikleri Bunlar Mıydı?” *Sebilürreşad* 25/625 (Teşrin-i Sani), 12; Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan”, 81; “İnhilal-i İctimai – Bir Kısım İstanbul Kadınının İrtikab Ettiği Cürüm-ü İctimai”, 61.

isteklerinde haksızdırlar. Dolayısıyla toplumda hiçbir karşılığı olmayan bu isteklerini toplum hoş karşılamayıp devamlı reddetmiştir. Dergiye göre bir tarafta Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da erkeğin yanında büyük zorluklarla işgalcilere karşı savaşıyor, yırtık elbiselerle karlı havada cephaneye taşıyan kadınlar, diğer tarafta ise İstanbul'un işgal edilmesiyle kadın özgürlüğünü dans salonlarında Fransız ya da İngilizlerle kol kola dans etmek şeklinde anlayan kadınlar bulunmaktadır. "Hürriyet-i nisvan" davasını güden kadınlar Kurtuluş Savaşı'nda rol alan kadınlara ve toplumun ahlaki normlarına karşı sorumludurlar. Dergi, özgürlük davasını yürüten kadınlara; barlarda, dans salonlarında kolları, göğüsleri, sırtları çıplak bir halde yabancı herhangi bir erkek ile dans ederken toplumun bu hareketlerine karşı olmadıklarını mı zannediyorlar şeklinde soru yöneltmektedir.³⁵

Dergi, kadının özgürleştirilmesi çabalarının toplumda dans, balo, meyhane tiyatro, sinemayla yaygınlaştırılmaya çalışılmasını "gayr-ı resmi propagandalar" olarak nitelendirmektedir. Dergiye göre toplumun geri kalmışlıktan kurtuluşu için çareyi kayıtsız şartsız bir şekilde modernleşmede görenler, kadın modernleşmesi için toplumsal hiçbir bağı kabul etmeyip kayıtsız şartsız bir hürriyet³⁶ istemektedirler. Dergi, İslam dininin hürriyete büyük önem verdiğini ancak hürriyetin sınırlarının bulunduğunu söylemektedir. Özgürlükler diğer bireylere ve toplumun yapısına zarar vermemelidir. Tüm özgürlükler toplumun menfaati gereği sınırlandırılmıştır.³⁷ Bu açıdan İslam'ın sınırsız hürriyet anlayışından meydana gelebilecek zararlara engel olmak için aldığı önlemlerden bir tanesi de kadına tesettürün emredilmesidir.³⁸ Genelde kötü sonuçlar doğurduğu için karışık ortamlardan genç kızların sakındırılması da alınan diğer bir tedbirdir.³⁹ Dergi burada amaçlananın kadının sınırlı, erkeğin ise sınırsız bir özgürlük içinde yaşaması olmadığını söylemektedir.⁴⁰

Dönem içerisinde "hürriyet-i nisvan" tartışmaları, "tecdid" kavramı çerçevesinde işlenmiştir. Dergiye göre "tecdid" hareketlerinden bir menfaat ve ilerleme beklenilir. Eğer yapılan yenilikler toplum için zarar doğuruyorsa bu durum "tereddi (yozlaşma)" olarak adlandırılmalıdır.⁴¹ Batılılaşma taraftarlarının "hürriyet-i nisvan" davası ise toplumun temelini sarsıcı etki göstermiştir.⁴² Kadının bozulması toplumda pek çok olumsuz sonuçlar

³⁵ "İnhilal-i İctimai – Bir Kısım İstanbul Kadınının İrtikab Ettiği Cürüm-ü İctimai", 62.

³⁶ "Dans, Şarap, Kumar – Hürriyet-i Nisvan Davacılarının İstedikleri Bunlar Mıydı?", 12.

³⁷ "İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 3", *Sebilürreşad* 23/574 (Teşrin-i Sani 1339), 21.

³⁸ Hasan Hikmet, "İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan", 81.

³⁹ "Avrupa Hayat-ı İctimaiyesi Hakkında Garblı Bir Kadının Gayet Mühim Beyanatı", *Sebilürreşad* 23/585 (Kanun-ı Sani 1340), 197.

⁴⁰ "İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 3", 21.

⁴¹ Hasan Hikmet, "İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan", 81.

⁴² Hasan Hikmet, "Asri Aile", *Sebilürreşad* 22/569-570 (Teşrin-i Evvel 1339), 180.

doğurmuştur. Buna göre son on yıl içinde aile hayatında geçimsizlik hâkim olmuş, bunun sonucu boşanmalar artmıştır. Fuhşun yaygınlaşmasıyla beraber zührevi hastalıklar ve kadın hastalıkları da yaygınlaşmıştır. Nüfus istatistiklerine göre doğum oranları azalmış, dolayısıyla nesil zayıf ve hastalıklı bir hal almıştır.⁴³ İçki tüketiminin artması da bozulmanın sonuçları arasındadır. Kadının asrileşmesinin sonuçlarına bakılarak işin “fazilet mi tereddi mi” olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴ Aslında “kadının açılması ve alçalmasıyla” toplumun maruz kaldığı zararların sınırı yoktur.⁴⁵

Dergi “asri rezaletler (çağdaş rezaletler)” olarak nitelendirdiği toplumsal dejenerasyondan kadını sorumlu tutmaktadır. Kadının yozlaşmasında da erkeği sorumlu tutmaktadır. Dergiye göre kadın, erkeğin hamakatı yüzünden medeniyetin kurbanı olmuştur.⁴⁶ Erkeklerin kadınlar için bu şekilde bir özgürlük istemesinde art niyet bulunmaktadır.⁴⁷ Erkekler kendi zevkleri ve keyifleri için kadınları başıboş bir hale getirmişlerdir. Eğlenip kullandıktan sonra bir kenara atmaktadırlar. Arkasından, o kızların ellerine bir vesika veriliyor. Böylelikle özgürlük söylemleriyle sersemleştirilen zavallı kadınlar, “zalim erkeklerin” sıradan birer metası haline geliyor. Dini ve milli ilkeleri ayaklar altına alanların sonu hayal kırıklıkları olmaktadır.⁴⁸ Dergiye göre asıl amaçları kadının vücudunun bütün güzelliklerini sergileyerek kendi arzu ve emellerinin esiri olması olan Batılılaşma taraftarları, kadınlara hiç gizlemeden bu esaret durumunu hürriyet diye kabul ettirmişlerdir.⁴⁹ Aile reisi olarak erkeğin ahlaki terbiyesi çok önemlidir. Aile bireyleri ancak bu yolla kontrol altında tutulabilir.⁵⁰ Kadını girdiği yoldan kurtarmak aile reisinin yanı sıra, aydın ve ulemadan başlayarak devlet başkanı, düşünürler dahil herkesin görevidir. Ayrıca İslam dinini benimseyen devletin resmi bir otorite olarak koyacağı kurallarla buna engel olması gerekmektedir.⁵¹

Dünyanın her tarafında yozlaşma olarak görülen durumların, Batılılaşma yanlılarınca “terakki, teâli ve medeniyetperverlik” şeklinde gösterilmesine *Sebilürreşad* akıl

⁴³ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan”, 82; “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 2”, 4.

⁴⁴ “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 2”, 5.

⁴⁵ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan”, 82.

⁴⁶ “Asri Kadın: Garb Medeniyetinin En Biçare Mahkumu”, *Sebilürreşad* 25/633 (Kanun-ı Sani), 143c.

⁴⁷ “Beyoğlu Batakhanelerindeki Facialar”, *Sebilürreşad* 25/632 (Kanun-ı Sani 1340), 126b.

⁴⁸ “Beyoğlu Batakhanelerindeki Facialar”, 126b.

⁴⁹ “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 3”, 21.

⁵⁰ “Sükut ve Iskati Cenin Faciaları”, *Sebilürreşad* 23/588 (Şubat 1340), 242.

⁵¹ “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 2”, 5; “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 3”, 21.

erdirememektedir. Medeniyetimizin güzel ahlak ve faziletlerini yıkmamanın onları istedikleri amaca ulaştırmayacağını söylemektedir.⁵²

3.1.2. Kadın, Taklit

Dönem içerisinde popülerleşmeye başlayan bazı uygulamalar toplumda yerleşik olan ahlak ve terbiyenin buhran geçirmekte olduğunun göstergesi olarak kabul edilmiştir. Kadınların dış mekanlarda abartılı makyaj yapmaları, ahenksiz ve hoppaca hareket etmeleri, erkeklerle ilişkilerinde şuhane davranışlar içerisinde bulunmaları buna örnek verilmiştir. Dergi, Avrupa toplumlarıyla karşılaştırma yaparak, kadınların Avrupa’da da aşırı makyajlı, hoppa ve laubali tavır sergilemelerinin hoş karşılanmadığını belirtmektedir.

3.1.3. Kadın ve Eğlence

Dergi, toplumda 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkıp hızla yaygınlaşmaya başlayan eğlence etkinlikleri olarak tiyatro ve sinemaya gitmeye, tiyatro oyunlarında rol almaya, opera gösterilerine ve balolara katılmaya, dans etmeye, içkili mekanlara gidip içki içmeye karşı şiddetli bir tepki geliştirmiştir. Aynı zamanda bu eğlence anlayışı, dönemin Batılılaşma taraftarlarınca özellikle de kadınlar için özgürlüğün, yenilenmenin ve ilerlemenin göstergeleri olarak okunmuştur. Bu tür eğlence anlayışının *Sebilürreşad*’daki ve toplumdaki yankılarının şiddetli olmasının nedeni, Batılılaşma yanlılarınca bir amaç dahilinde yaygınlaştırılmaya çalışılması ve artık Müslüman kadınların da bu tür etkinliklerde yer almasıdır. Derginin birçok yerinde bunlar toplum için birer “afet”,⁵³ “facia”,⁵⁴ “illet”,⁵⁵ kadının bu tür yerlerde bulunması “bünye-i ictimaiyenin çöküş (toplum yapısının çöküşü)” nedeni, Batı kültürünün “rezalet”i⁵⁶ olarak görülmüştür. Derginin bu konuda sıkça vurguladığı kavramlar; “iffet”,⁵⁷ “namus”,⁵⁸ “ırz”, “ismet”,⁵⁹ “fazilet”⁶⁰ gibi çoğunlukla kadınlar için vurgulanan kavramlardır. Dergiye göre “sefahat kültürü” toplumun ahlaki

⁵² “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 2”, 4-5.

⁵³ “Dans İbtilas”, *Sebilürreşad* 23/588 (Şubat 1340), 256; “Dans Belası”, *Sebilürreşad* 24/624 (Teşrin-i Sani 1340), 414; “İstanbul Kadını İçin Hürriyet-i Mutlaka”, *Sebilürreşad* 25/632 (Kanun-ı Sani 1340), 124a.

⁵⁴ “Müslüman Kadının İsmetine Tecavüz”, *Sebilürreşad* 22/567-568 (Teşrin-i Evvel 1339), 176.

⁵⁵ “Garblılaşıyoruz! Barlar, Dans... Dans, Barlar”, *Sebilürreşad* 23/594 (Mart 1340), 349a.

⁵⁶ “Garblılaşmanın Tezahüratı - Kadınları Barlara Götürmek, Dans Ettirmek, Şanolara Çıkarmak İstiyorlar”, *Sebilürreşad* 22/571-572 (Teşrin-i Evvel 1339), 202.

⁵⁷ Hasan Hikmet, “Müntehayı Medeniyet! Şimdi Sıra Türk Kadınlarının Aktristliğine Mi Geldi!”, *Sebilürreşad* 22/547-548 (Ağustos 1339), 14; “Halkın Efkarı: Müslüman Kadınları Barlara, Şanolara Çıkarmak İsteyenlerin Nazarı Dikkatine: Vakıf’ın Açtığı Anket Nedeniyle Bu Hafta Aldığımız Mektuplar”, *Sebilürreşad* 23/575 (Teşrin-i Sani), 46; “İçki, Dans, Kumar”, *Sebilürreşad* 25/632 (Kanun-ı Sani), 125b.

⁵⁸ Hasan Hikmet, “Müntehayı Medeniyet! Şimdi Sıra Türk Kadınlarının Aktristliğine Mi Geldi!”, 14; “Halkın Efkarı: Müslüman Kadınları Barlara, Şanolara Çıkarmak İsteyenlerin Nazarı Dikkatine: Vakıf’ın Açtığı Anket Nedeniyle Bu Hafta Aldığımız Mektuplar”, 46.

⁵⁹ “Garblılaşmanın Tezahüratı - Kadınları Barlara Götürmek, Dans Ettirmek, Şanolara Çıkarmak İstiyorlar”, 201.

⁶⁰ “İçki, Dans, Kumar”, 125b.

değerleriyle uyuşmamaktadır. Müslümanlar “din ve ahlak”larını koruyarak da medeniyet yolunda ilerleme kaydedebilirler.⁶¹

Dergiye göre toplumsal ahlaki kurallar bir yaptırımla korunabilir, tek başına vaaz ve nasihat pek etkili olmayacaktır. Ahlaka aykırı davranışlar, ahlak ile hukuk el ele verdikçe yok edilebilir. Buna göre toplumsal buhranın artması ve yeni yeni toplumsal hastalıkların millete zarar vermesi, yozlaşmaya karşı kanun kapılarının açılmış olmasından kaynaklanmaktadır.⁶² Hükümetin İslam’la olan bağları koparılmadığı sürece ahlak ve edebe aykırı olan davranışları yasaklamak onun görevidir. Zabıta da bu yasakları uygulamalıdır. Savaşan yeni çıkmış bir millet olmanın getirdiği haleti ruhiyeyle şehitlerin kanlarını, eğlence kültürünün yaygınlaşması için dökmedikleri söylenmektedir.⁶³ Ayrıca dergiye göre ahlaki yozlaşma hiçbir zaman bireysel özgürlükler adına savunulamaz.⁶⁴

3.1.4. Dans, Bar ve Balo

Derginin aktarımlarından dans ve balonun İngilizlerin İstanbul’u işgal etmesiyle başladığı ve yaygınlık kazandığı anlaşılmaktadır. İşgal bittikten sonra bu kültürün de ortadan kalkacağı düşünülse de durum tam tersi gelişme göstermiştir.⁶⁵ Dergiye göre artık dans, bar, balo türü eğlence anlayışından korunma yöntemlerini aramanın zamanı gelmiştir. Çünkü durum Müslüman kadın adını taşıyanların kol altları görünecek kadar kollarını göstererek, dekolte kıyafetler giyip salonlarda yabancı erkeklerle kucak kucağa dans etmekten çekinmeyecekleri bir hal almıştır.⁶⁶ Kol, göğüs ve sırt dekolteilerinin yanı sıra artık çorap bile giymemekte, içi gösteren ince kumaştan etekler giymektedir. “Dün hekime kolunu göstermeyen bir neslin bugün kollar arasında” dönecek kadar dönüşmüş olması toplumda rahatsızlık uyandırmaktadır.⁶⁷ Dans, balo, bar kültürü milli ahlak ve terbiyeyle uyuşmamaktadır. Bu tür ortamlara katılanlar toplumun genel ahlakına karşı saygısızlıkta bulunmaktadırlar.⁶⁸

⁶¹ “Garblılaştırmanın Tezahüratı - Kadınları Barlara Götmek, Dans Ettirmek, Şanolara Çıkarmak İstiyorlar”, 201.

⁶² “Aile Yıkılıyor Efendiler!”, *Sebilürreşad* 24/615 (Eylül 1340), 267.

⁶³ “Garblılaştırmanın Tezahüratı - Kadınları Barlara Götmek, Dans Ettirmek, Şanolara Çıkarmak İstiyorlar”, 201-202.

⁶⁴ “İçki, Dans, Kumar”, 125b.

⁶⁵ “Garblılaştırıyoruz! Barlar, Dans... Dans, Barlar” 349a; “İnhilal-i İctimai – Bir Kısım İstanbul Kadınının İrtikab Ettiği Cürüm-ü İctimai”, 61; “Dans İleti Müthiş Müstevli Bir Afet Halini Alıyor”, *Sebilürreşad* 24/613 (Ağustos 1340), 234; “Aile Yıkılıyor Efendiler!”, 265.

⁶⁶ “İnhilal-i İctimai – Bir Kısım İstanbul Kadınının İrtikab Ettiği Cürüm-ü İctimai”, 61; “Dans İlet Müthiş Müstevli Bir Afet Halini Alıyor”, 234.

⁶⁷ “İnhilal-i İctimai – Bir Kısım İstanbul Kadınının İrtikab Ettiği Cürüm-ü İctimai”, 61.

⁶⁸ “Garblılaştırıyoruz! Barlar, Dans... Dans, Barlar”, 349a.

Yabancı işgali nedeniyle din ve ahlak sarsılmışsa da bu “tereddi (yozlaşma)” toplumun genelini kapsayacak şekilde henüz yaygınlık göstermemiştir.⁶⁹ Eğlence kültürünün yaygınlaştırılmaya çalışılıp savunulması birkaç kişinin “hezeyan”ı olarak görülmekle beraber toplumun geneli bu ahlaksızlıklardan rahatsızlık duymaktadır.⁷⁰ Dergiye göre dans İstanbul da dahil Ankara ve Anadolu’da henüz pek görülmemekte, daha çok Beyoğlu’nda yaygınlık göstermektedir. Bu nedenle dergi Beyoğlu için “tatlı su frengi” tanımlamasını kullanmaktadır. Dansın Beyoğlu’ndan hızlıca yayılması “Beyoğlu’nun arka kapısından giren sözde medeniyet” olarak değerlendirilmiştir. Dans bir iptila (bağımlılık), bir salgın halini almıştır. Beyoğlu’nda her evde, her sokakta, her caddede dans hocaları bulunmakta, dans okulları, dans akademileri, dans salonları açılmaktadır. Dansın moda olması, dans salonlarının hızla çoğalması gençlerin bu modaya kapılmasına neden olmaktadır.⁷¹ Gençlerin bara devam etmesi daha çok arkadaş çevresinden bilinçsizce etkilenme şeklinde yayılmaktadır. Böylece hem kendi hayatlarını hem de ileride reisleri olacakları ailelerin hayatlarını mahvetmektedirler.⁷²

Belli bir bölge ve kesimle sınırlı olmasına rağmen dans ve bununla birlikte balo, bar kültürünün toplumda bu derece infial uyandırmasının nedeni toplumun yapısının, ahlaki değer yargılarının bu kültürün ithal edildiği toplumlarınkinden farklı olmasıdır. Ahlakın toplumların telakkisine tabi olduğunu belirten dergi, Avrupa için normal kabul edilen davranış kalıplarının bizim toplumun yapısı için tehlike arz edebileceğini vurgulamıştır. Bu durumda dans, toplumun yapısını bozan⁷³ bir saldırı mahiyeti taşımaktadır. Bu açıdan toplumun barları henüz kabullenmediği görülmekte ve “gayrı meşru” yerler olarak nitelendirilmektedir.⁷⁴

Dergiye göre bizim ülkemize nakletmeye çalıştığımız Batı’nın toplumsal hastalıkları orada yıkım süresini doldurmuştur ve Batı şimdi onları kendi toplumlarında yok etmekle meşguldür. Bizdeki Batılılaşma yanlılarının yaptığı ise başka ülkelerin yüzyıllar boyunca süren deneyimlemeden sonra yanlışlığını anladığı bozuklukları, toplumsal hastalıklardan uzak toplumumuza, kendi elleriyle, Batılılaşmanın gereği olarak algılayıp getirmeleridir. Böylece zavallı gençleri bozmaktadırlar.⁷⁵

⁶⁹ “Halkın Efkârı: Müslüman Kadınları Barlara, Şanolara Çıkarmak İsteyenlerin Nazarı Dikkatine: Vakit’in Açtığı Anket Nedeniyle Bu Hafta Aldığımız Mektuplar”, 47.

⁷⁰ “Garblılılaşmanın Tezahüratı - Kadınları Barlara Götürmek, Dans Ettirmek, Şanolara Çıkarmak İstiyorlar”, 201.

⁷¹ “Dans İbtilas mı, Dans Belası mı?”, *Sebilürreşad* 23/594 (Mart 1340), 350b.

⁷² “Sükut ve Iskâtı Cenin Faciaları”, 242.

⁷³ “Aile Yıkılıyor Efendiler!”, 264; 625, 12.

⁷⁴ “Halkın Efkârı: Müslüman Kadınları Barlara, Şanolara Çıkarmak İsteyenlerin Nazarı Dikkatine: Vakit’in Açtığı Anket Nedeniyle Bu Hafta Aldığımız Mektuplar”, 46-47.

⁷⁵ “Aile Yıkılıyor Efendiler!”, 267-268.

Dönem içinde dans yarışmalarının da düzenlendiği anlaşılmaktadır. Dergi ilk yapılan dans yarışmalarını çığır açıcı hareketler olarak okumuştur. Buna engel olunmadığı takdirde toplumun yapısını sarsabilecek bir hal alacaktır. Popüler eğlence kültürü niteliğindeki bu etkinlikler, aile yapısını bozucu unsur olarak görülmüştür. Dans yarışmaları, düzenlenen balolar Müslüman kadınları saptırmak, onların iffet ve namusunu yıkmak, Müslüman ailesini sefahat ve sefalet, ahlaksızlığa sevk etmek için yapılan teşebbüslerdir.⁷⁶ Dans toplumsal hayat açısından gençler özellikle de genç kızlar için düşüşler, felaketler, facialar, ölümler hazırlayan cazip, tatlı, baş döndürücü fakat merhametsiz acı dolu bir tuzak olacaktır. Dans birçok namuslu genci yoldan çıkaracaktır.⁷⁷ Topluma göre aileyi bozan şeylerin hepsi “zehir”dir ve nitekim o zehrin kurbanları her gün artmaktadır.

Derginin attığı bir başlıkta Batılılaşmanın dans ve barlarla eşitlendiği anlaşılmaktadır: “Garblılaşıyoruz! Barlar, Dans... Dans, Barlar...”⁷⁸ Aslında bu, dönemin Batılılaşma taraftarlarının genel kanısıdır. Eğlence kültürü, özgürlük ve Batılılaşmanın temel göstergesi olarak okunmuştur. Bu yolda ilerlemek ise kendimizi aleme özellikle de düşmanlarımıza karşı gülünç duruma düşürmektedir.⁷⁹ “Karşımızdaki erkek veya kadına bu kadar sarılmamızın amilini sanattan ve medeniyetten ziyade vücudun belden aşağısına ait hususatta aramak icap eder.”⁸⁰ Dergiye göre dans ve balo medenileşmenin ön koşulu kesinlikle olamaz. Türk kadınları Batı medeniyeti yolunda ilerlemek istiyorlarsa Anadolu’nun en ücra köylerine kadar gidip çocuklara öğretmenlik yapmak yoluyla onları cahillikten kurtarmalıdır.⁸¹

3.1.5. İçki

Dergi “kötülüklerin anası” olan içkiyi toplum için bir “afet” olarak nitelemiştir.⁸² Hilâl-i Ahdar Cemiyeti, kadınlar arasında yaptığı araştırmada genç ve aydın Türk kadınlarının sarhoş edici içeceklere karşı bağımlılıklarının gittikçe artmakta olduğu sonucuna ulaşmıştır. *Sebilürreşad* içkinin kadınlar arasında bu derece hızlı yayılma sebebinin medeniyet ve sosyal bağ geliştirme hakkında yayılan bazı yanlış algılamalar olduğunu

⁷⁶ “Dans İbtılası”, 256; “İçki, Dans, Kumar”, 125b; “Dans İbtılası mı, Dans Belası Mı?”, 351b; “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 3”, 21; “Aile Yıkılıyor Efendiler!”, 267.

⁷⁷ “Dans İbtılası mı, Dans Belası Mı?”, 350b.

⁷⁸ “Garblılaşıyoruz! Barlar, Dans... Dans, Barlar”, 349a.

⁷⁹ “Garblılaşmanın Tezahüratı - Kadınları Barlara Götürmek, Dans Ettirmek, Şanolara Çıkarmak İstiyorlar”, 202.

⁸⁰ “Aile Yıkılıyor Efendiler!”, 264.

⁸¹ “Garblılaşmanın Tezahüratı - Kadınları Barlara Götürmek, Dans Ettirmek, Şanolara Çıkarmak İstiyorlar”, 202.

⁸² “İçki Afeti Kadınlar Arasında da İcrayı Tahribata Başladı”, *Sebilürreşad* 25/631 (Kanun-ı Evvel 1340): 108-109; “İstanbul Kadını İçin Hürriyet-i Mutlaka”, 124a.

söylemektedir.⁸³ Bu nedenle dergi, Hilâl-i Ahdar'ın içki aleyhinde yaptığı faaliyetleri önemsemekte ve bu faaliyetleri okuyucuları için rapor ederek kurumun çalışmalarına destek vermektedir. Hilâl-i Ahdar'ın yönetmelik ve tüzüğünü yayınlayarak, okuyucularından Anadolu'nun her yerinde şubeler açmalarını ve bu konuda aktif çaba göstermelerini istemiştir.⁸⁴

İçki içmek modernleşme göstergesi olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak popüler ortamlara ya da çevrelere kabul edilmenin ön koşulu haline getirildiği söylenebilir.

3.1.6. Sinema ve Tiyatro

Hem derginin anlatımlarından hem de alıntı şeklinde verdiği haberlerden o döneme kadar Müslüman kadınların tiyatro ve benzeri etkinliklerde rol almadıkları anlaşılmaktadır. Kadın rollerini genellikle Rum, Ermeni gibi farklı din ve etnik unsurlara mensup kadınlar oynamaktadır. Bu konuda *Tanin* gazetesinin "sahne sanatı bizde neden gelişmiyor?" konulu bir mülakat yaptığı görülmektedir. Katılımcılardan biri tiyatro sahnelerinde artık duduların değil de güzel şiveli Türk kadınlarının bulunması gerektiği şeklinde görüş belirtmektedir.⁸⁵ Toplumun bu yerleşik uygulamasına rağmen son zamanlarda Müslüman kadınların tiyatrolarda rol almalarına nadir de olsa rastlanmaktadır. Dindar kesim bu yeni duruma tepki gösterirken, resmi olarak İstanbul zabıtasının da bu olayları engellediği anlaşılmaktadır. Bu uygulamalardan dolayı dergi zabıtaya teşekkür etmekte ve ayrıca bu meseleye yetkililerin özellikle de TBMM'nin dikkatini çekmektedir.⁸⁶

Tiyatronun Türkiye'de yeni yeni ortaya çıkmasının nedeni toplumun geleneğiyle, ahlakıyla, anlayışıyla taban tabana zıt olmasıdır. Çünkü dergiye göre ülkede karısının, kızının ya da tiyatro sahnesinde boy göstermesini hazmedecek bir tek Müslüman bile bulunmamaktadır. Tiyatro sahnelerine çıkarılan kızlar genelde bir takım süslü vaatlerle kandırılan kimsesiz, biçare kızlardır. Dergiye göre Batılılaşma taraftarlarının bu amaç uğruna masum kızları kendilerini eğlendirmeleri için sahneye çıkarmalarının anlaşılır bir tarafı yoktur. Bu kızlar sahneye çıktıktan sonra mutlu olmayacaklardır. Yıkılan, bu zavallı kızların hayatlarından başka, koca bir milletin binlerce senelik "edeb ve ahlak"ıdır da aynı zamanda.⁸⁷ Tiyatroda rol almak, toplumda, "Rumlara benzemek" şeklinde okunmuş ve bu büyük bir tehlike olarak görülmüştür. Ama ne yazık ki Rum kültürü İstanbul'da Müslüman

⁸³ "Sefahatin Alabildiğine Ta'mim ve İntişarı", *Sebilürreşad* 25/633 (Kanun-ı Sani 1341), 142a; "İstanbul'daki Ahlaksızlıklar Avrupa Gazetelerine Aksetti", *Sebilürreşad* 25/633 (Kanun-ı Sani 1341), 142b.

⁸⁴ "İçki Afeti Kadınlar Arasında da İcrayı Tahribata Başladı", 108-109

⁸⁵ Hasan Hikmet, "Müntehayı Medeniyet! Şimdi Sıra Türk Kadınlarının Aktristliğine Mi Geldi!", 14.

⁸⁶ "Müslüman Kadının İsmetine Tecavüz", 176.

⁸⁷ Hasan Hikmet, "Müntehayı Medeniyet! Şimdi Sıra Türk Kadınlarının Aktristliğine Mi Geldi!", 14.

kadınları etkisi altına almaya başlamıştır bile.⁸⁸ Dergi bu dönemde İzmir, Ankara gibi bazı şehirlerde Müslüman kadınların tiyatrodaki oynadığına dair söylentiler için, bunların gizli yapılmış olabileceği, İstanbul'da ise alenileştirilmeye çalışıldığı şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır.⁸⁹

3.1.7. Kadın ve Moda

Kadının, bazı koşullar hariç, süslenmesinde bir sakınca görülmeyip aksine bunun kadının yaratılışı gereği olduğu vurgulanmakla beraber, modayı takip etmesi sakıncalı görülmüştür. Dergi, bakışları kendisine çekmek için kadının son modayı takip etmek zorunda bırakılmasıyla kadının “sefahatin, ihtirasın, zevkin esaretine” girmiş olduğunu söylemektedir. Bu durum kadını fuhşa da sürüklemektedir. Dergiye göre fuhşa düşen kadınların geneli hayatlarında bu aşamaları kat ettikten sonra söz konusu duruma düşmüşlerdir.⁹⁰ Dergiye göre modayı takip etmek “frenkleşmek hevesi”nin bir sonucudur. Bu nedenle toplumda yerleşik olmayan tarzdeki kıyafetlerin gazete ve dergilerde tanıtılması yadırganmıştır. *Vakit* gazetesinin kadınlar için yeni kabul edilebilecek olan Avrupai şapka modasını haber yapması “(...) münasebetsiz bir garibeyi ortaya çıkarmak (...)” şeklinde yorumlanmıştır. Dergi bu “üzücü durum”u şapka propagandası olarak değerlendirmiştir. Şapka propagandası yaptığı için gazeteyi çok ağır bir dille eleştirmiştir. Yabancı işgalinden sonra bazı Müslüman kadınların sokakta şapkayla gezmeye başlamaları taklitte varılabilecek son nokta olarak görülmüş ve bu durumdan hayretle bahsedilmiştir.⁹¹ Üst tabakaya mensup kadınlar arasında ise şapka giymek ulaşılmaz yükseklikte bir hedef olarak görülmüştür. Bu tabakaya mensup bir kadın, kocasının şapka takmasına izin verdiği gün, bu hayatta artık başka hiçbir isteğinin kalmayacağını söyleyerek şapka giyme konusundaki isteğinin sınırını göstermiştir. Modaya uyma heves ve ihtirası Avrupalı kadını daima huzursuz kılmıştır. Dergiye göre şapka tıpkı Avrupalı kadına yaptığı gibi Türk kadını için de ahenksizliğin ortaya çıktığı nokta, elde edilen ayrıcalıkların, entelektüel hürriyet çabalarının sonu, çile ve entrikanın başlangıcı olacaktır.⁹²

Ahlaki çöküntünün yanı sıra kılık kıyafette de yaşanan dejenerasyonu engellemek için *Sebilürreşad*'a göre “faziletli kadınlar”ın üzerine düşen görev bir araya gelerek tedbirler almak, çözüm önerileri geliştirmektir. Onlar, “Sefahat ve delalet yolları”na düşmüş olan kadınları irşat etmelidirler. Kendi giyimleriyle örneklik teşkil ederek “faziletli

⁸⁸ “Garblılaştırmanın Tezahüratı-Kadınları Barlara Götmek, Dans Ettirmek, Şanolara Çıkarmak İstiyorlar”, 202.

⁸⁹ “Müslüman Kadının İsmetine Tecavüz”, 176.

⁹⁰ “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 3”, 20.

⁹¹ “Garblılaştırmanın Tezahüratı-Kadınları Barlara Götmek, Dans Ettirmek, Şanolara Çıkarmak İstiyorlar”, 202.

⁹² “Bazı Türk Kadınlarında Şapkaya Meyil”, *Sebilürreşad* 24/610 (Temmuz 1340), 191b.

kadınlar”a özel kıyafetleri yaygınlaştırmalıdır. Aksi takdirde kadınlar için “bu gidişin sonu uçurumdur”. Bu uçurumdan en çok etkilenenler yine kadınlar olacaktır.⁹³

3.1.8. Kadın ve Ekonomi

Kocasına karşı iyi bir eş, çocuklarını iyi eğiten bir anne, ev işlerini iyi idare eden bir ev hanımından sonra, kadından, evin asli ihtiyaçları karşılandıktan sonra arta kalan parayı tasarruf etmesi beklenmiştir.⁹⁴ Kadın devamlı tüketen bir nesne olarak değil, ev ekonomisinde tasarrufu sağlayabilecek bir konumda görülmüştür. Buna paralel olarak da “asri kadın” diye nitelenen yeni kadın modeli de daha çok harcama alanları üzerinden değerlendirilmiştir. Modayı takip etmek, sinemaya gitmek, içki içmek, dans salonlarına devam etmek gibi popüler kültür nüvelerini taşıyan yeni alışkanlıklar edinen “asri kadın” ekonomide dalgalanmalara ve farklı alanların açılmasına neden olmaktadır. Kadının dış hayata dahil olmasıyla yaşanan çalkantılar genellikle olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Kadınların modaya uyma çabaları nedeniyle eskiye oranla yüzde kırk civarında para fazla Avrupa piyasasına akmaktadır. Bu da ülke bütçesinde açıklık oluşmasına neden olmuştur.⁹⁵ Dergi yazarlarından birine göre kadının Avrupa modasını takip etmek için kıyafete harcadığı para da çoğunlukla gıda bütçesinden kesilmektedir.⁹⁶ Bazı kadınlar ise sinemaya gitmek için kocalarından gizli olarak evin bütçesinden para ayırmakta ya da evdeki bakır kapları satmaktadır.⁹⁷

Kadınların içki içmeye başlamasıyla meyhane işletmek prim yapan bir iş olmaya başlamıştır.⁹⁸ Kadınların dans salonlarına çekilmeye çalışılmasıyla İstanbul’da 380-400 civarı dans salonu açılmıştır. Bu salonların hemen hepsi Rumlar, Ermeniler ve ecnebler tarafından işletilmektedir. Bunları Türkler doldurunca ekonomideki düşüşün oranı tahmin edilemeyen boyutlara varacaktır.⁹⁹ Balolar maddi olarak da toplumu çökertmektedir. Ülkede bir memur, tramvay ücreti ve günlük iş kıyafeti bulmakta zorlanırken balolar için pahalı elbise ve arabalar ayarlamak ülke ekonomisine yük olmaktadır. Bu durum, uçuruma düşenlerin diğerlerini de uçuruma sürüklemesi olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁰

Popüler yaşam standartlarını yakalamaya çalışmak kadınları tüketerek kendini var etmeye yöneltmektedir. Popüler olanı takip etme çabası kendilerini zor durumda bırakacak

⁹³ “Dans İleti Müthiş Müstevli Bir Afet Halini Alıyor”, 235.

⁹⁴ Milas Müftüsü Muhammet Sadık. “Kadınların Vezaifi ve Mevkii”, *Sebilürreşad* 24/617 (Eylül 1340), 293.

⁹⁵ “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 2”, 5.

⁹⁶ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan”, 82.

⁹⁷ “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 3”, 21.

⁹⁸ “Meyhanecilik Sanatının Revacı”, *Sebilürreşad* 24/611 (Ağustos 1340), 204a.

⁹⁹ “İstanbul’da Kurulan Yeni Tuzaklar: Dans Salonları”, *Sebilürreşad* 24/611 (Ağustos 1340), 204b.

¹⁰⁰ Ömer Fevzi, “Kadınlık Ne Hale Giriyor!”, *Sebilürreşad* 23/598 (Nisan 1340), 406.

yollara başvurmalarına neden olmuştur. Daha fazla tüketim ülke ekonomisinde de zarara ve bütçe açıklıklarına yol açmıştır. Bu nedenle kadınlar imitasyon bir yaşam tarzını sürdürmeye çalışmanın sonucu olarak hem ev yaşamında hem de ülke çapında maddi sıkıntı oluşturmak yerine “tasarruf” yapmaya, aslında yaşam tarzlarında taklitten ve tüketimden uzak şekilde ölçülü davranmaya davet edilmektedirler.

4. İLK POPÜLER KÜLTÜR İMGELERİNİN ZARAR VERDİĞİ DEĞERLER

4.1. Kadın ve Annelik

Dergi, anneliği oldukça önemsemekte, bunu kadınlığın “hakikati” olarak nitelemektedir. Bu nedenle İstanbul’da son zamanlarda bazı kadınların annelik kimliklerinden uzaklaşmalarını değer kaybı olarak değerlendirmektedir. Dergiye göre *yeni kadınlık*, dünya kurulduğundan beri kendilerine “asıl” olarak nispet edilmiş olan anneliğe hazırlanmamaktadır. Anneliği öğrenmeleri, annelik duygularını geliştirmeleri gerekmektedir annelikten kopup uzaklaşmakta ve yalnızca eş olmakla yani bedensel ihtiyaçlarını tatmin etmekle yetinme fikrine kapılmaktadırlar. Bu gidişat ise onları “hakikat”lerinin zıttı olan erkeklığe doğru yol almaya götürmektedir.¹⁰¹ Dergiye göre kadın, anne olmak için eş olmayı seçmelidir. Kendini eş olduktan sonra anneliğe istemeden düşmüş saymamalıdır. Gerçekte eş olma geçici bir durumdur oysa annelik daima sahip olunan bir duygudur. Kadın ve erkek birbirine bazı şartlarla ve rızayla bağlıdır. Her iki taraf da karşı tarafı kendine bağlamak için siyaset içindedir. Her şeyden önce kadının eşine hoş görünmesi ve onun duygularını kendisine bağlı tutmaya çalışması ona ağır bir zorunluluktur. Bunu da ancak eşinin hoşuna gitmek için yapması gerekenleri yaparak gerçekleştirebilir. Bu amaç uğruna mizacına, fikir ve kanaatine, hatta bazen kendi vicdanına, inanç ve zihniyetine uymayan şeyleri de yapmak zorunda kalabilir. Bunları kişiliğini zorlayarak yapar ki bu da olmadığı gibi görünmek olup sahte bir davranıştır. Annelikte durum tam tersidir. Anne çocuğunun keyfine göre hareket etmek zorunda değildir. Çocuk annenin kurallarına uymak zorundadır. Annelik kimliğiyle kadın, çocuklarının, eşinin, akraba ve yakınlarının yanında bir aile kahramanı olarak görülür. Geleceği diriltecek ve geleceğe onların adlarını taşıyacak, vatanın geleceğini hazırlayan küçük kahramanların mürebbisidir. Bu şeref bile tek başına kadınlığa yeter. Bütün insanlığın ilk doğruları, asli görev ve sorumlulukları annesinden öğrenmesi, ilk dini kodları annesinden alması toplumda kadına değer sağlamaktadır.¹⁰²

¹⁰¹ Ömer Fevzi, “Kadınlığın Hukuku”, *Sebilürreşad* 23/594 (Mart 1340): 344; “Analık Fazileti”, *Sebilürreşad* 23/597 (Nisan 1340), 389.

¹⁰² “Analık Fazileti”, 389-390.

Derginin söylemlerinden anlaşılacağı üzere kadının annelik pozisyonu saldırıya uğramakta, değersizleştirilmeye çalışılmaktadır. Kadın sadece bedeniyle topluma sunulmak istenmektedir. *Sebilürreşad*, popüler kültürün tüketimi arttırmak için çoğunlukla başvurduğu kadının bir görsel metaya dönüştürülme tehlikesinin ön sinyallerini fark ederek, kadın bedeninin bir meta halinde başka gözlerin önünde sergilenmesine karşıt tavır geliştirir. Kadının sadece eşinin beğenisini karşılama çabasını bile değersiz görür. Dergi, dini geleneksel kalıplar doğrultusunda kadının toplumsal olarak “annelik” gibi daha yüce bir rol üstlenmesi gerektiğini ima etmektedir.

4.2. Kadın ve Aile

Kadın, ailenin dolayısıyla da toplumun asli unsuru olarak görülmüş, toplumların ilerlemesi ya da hem ahlaki hem de gerçek anlamda çöküp dağılması kadına bağlanmıştır. Dergiye göre toplumun temeli ailedir.¹⁰³ Ailenin temel taşı ise kadındır.¹⁰⁴ Dergi başka bir makalede kadının, ailenin ve toplumun temeli konumunda olduğu vurgulamaktadır.¹⁰⁵ Bu durumda kadının asıl vazifesi aile hayatını devam ettirmektir.¹⁰⁶ Bir ailenin değeri ve seviyesi kadınların yeterlilik ve olgunluk derecesiyle ölçülmektedir.¹⁰⁷ Dergiye göre Müslüman Türklerin sermayeleri sahip oldukları aileleridir. Onlar kadar aile kurumunun iffet ve ismetine önem veren başka bir millet yoktur.¹⁰⁸ Derginin genel bağlamından ailenin iffet ve ismetinden kastedilenin kadın olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle kadını ailesinden uzaklaştıracak, aile bağlarını zayıflatacak her türlü gelişim veya değişimin önünde şiddetle durulmuştur. Kadınların eğlence mekân ya da etkinliklerinde görülmesine, bazı meslekleri icra etmesine aile kurumuna zarar verdiği, doğrudan tehdit edip yıktığı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Kadın ailenin temel unsuru olmasının yanı sıra yozlaşmaya en müsait bireyi olarak da görülmüştür. Dergiye göre toplumların yozlaşması ve çöküşü, kadının yozlaşmasıyla başlamaktadır. Bunun nedeni ise kadının aileyle olan bağlarının çözülmesi sonucu toplum yapısını tutan bağların da çözülmesidir. Dergi yazarı Hasan Hikmet'e¹⁰⁹ göre bu sosyolojinin temel bulgularındandır. Roma'nın çöküşü de bu gerçeğin bilinen en açık örneklerindendir.

¹⁰³ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan”, 81.

¹⁰⁴ Hasan Hikmet, “Asri Aile”, 181; “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 3”, 20.

¹⁰⁵ “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 2”, 4.

¹⁰⁶ Nusret Cezmi, “Kadın Bir Valide Olmaya Gayret Etmelidir”, 110.

¹⁰⁷ Hasan Hikmet, “Asri Aile”, 181.

¹⁰⁸ “Hukuk-u Aile Hakkında Türk Ocağındaki İctima Münasebetiyle”, *Sebilürreşad* 23/585 (Kanun-ı Sani 1340), 193.

¹⁰⁹ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan”, 81; Hasan Hikmet, “Asri Aile”, 181.

Derginin aileyi, dolayısıyla da kadını, toplum için bir sığınak olarak gördüğü söylenebilir. Bu nedenle toplumu olumsuz yönde dönüştürebilecek her türlü değişim karşısında kadının korunması gerektiğini belirtmektedir. Popüler kültür unsurlarının yayılımı karşısında, kadının söz konusu akıma kapılmaması için ciddi çabalar sarf etme eğiliminde olmuştur.

4.3. Kadın ve Ev

Dergiye göre kadın evinde hiçbir erkeğin başaramayacağı, kadınlığa özgü birçok görevi büyük başarılarla yerine getirebilir.¹¹⁰ Dolayısıyla kadın için en ideal yaşam ve çalışma alanı “ev”dir. Kadınlığın hakikatının yuva yapmak olduğu söylenmiştir.¹¹¹ Dergi kadının yaşam alanının evle sınırlı tutulmasına bir diğer neden olarak da kadınların fiziksel ve ruhsal farklılıklarını göstermiştir. Kadının yaratılışı, erkeğin tersine, onu dış alandan başka bir alanda -evde- yaşamasını gerekli kılmaktadır. Kadın fiziksel açıdan zayıf, dayanıksız, güçsüz, ruhsal açıdan hassas ve değişken bir yapıya sahiptir. Kadının evde çalışıp vakit geçirmesi onun menfaati gereğidir. Toplumsal açıdan iki cinsiyet arasındaki dengenin kurulması da kadının ev içinde, erkeğin ise dışarıda çalışmasına bağlıdır.¹¹²

Dergiye göre kadın vücudu, çocukların vücut yapısıyla benzer özellikler göstermektedir. Kadınlar bir çocuk kadar hassas olabilmekte; üzüntü, korku, heyecan gibi durumlardan çok çabuk etkilenmektedir. Dış dünya ise rekabete dayalı ve acımasızlığı nedeniyle kadının naif yapısını incitecek bir ortamdır. Ayrıca dışarıdaki çalışma hayatı çoğunlukla kaba kuvvete dayalı güç gerektirmektedir. Bu durumu kadının hassas beden yapısı kaldıramaz. Sıkı rekabet içermesinden dolayı ince ruhlu kadın psikolojisi rekabet ortamına direnemez.¹¹³

Kadının fiziksel olarak dış dünyadan etkilenebilme derecesi dergide tıbbi veriler örnek gösterilerek anlatılmıştır. Örneğin kadın için emzirme dönemi hassas bir dönemdir. Kadının bu dönemde üzüntü, stres, kaygı gibi durumlardan uzak durması gereklidir, aksi takdirde sütü bozulur, kesilir. Bu durumda emziren bir kadının parlamentoda görevli bir milletvekili olduğu düşünülürse, bu kadının bir maddenin düzenlenmesi ya da feshi için kürsüde heyecana gelip hızlı hızlı konuşma yaptığı, anlaşmazlık sonucu mecliste kavgaların çıktığı bir ortamda sütünün ne kadar bozulacağına dikkat çekilmektedir.¹¹⁴

¹¹⁰ Hasan Hikmet, “Asri Aile”, 181.

¹¹¹ Ömer Fevzi, “Kadınlığın Hukuku”, 344.

¹¹² Nusret Cezmi, “Kadın Bir Valide Olmaya Gayret Etmelidir”, 110.

¹¹³ Nusret Cezmi, “Kadın Bir Valide Olmaya Gayret Etmelidir” 110; Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan”, 81.

¹¹⁴ Nusret Cezmi, “Kadın Bir Valide Olmaya Gayret Etmelidir”, 111.

Dergi, insanlığın kadın ve erkek olarak iki ayrı cinsten, biyolojik olarak farklı yapılarda yaratıldığını, neslin devamı için yaratıcı tarafından bu iki ayrı cinse kendilerine özgü görevler yüklendiğini söylemektedir. “Kadın her şeyden evvel ev kadınıdır”. Bu fikrini temellendirmek için de tarihi veriler aracılığıyla, ilk insan prototipleri olarak vahşi doğada ailesi için avlanan erkek ve mağarada ailesi için bu avları pişiren, çocuk bakan kadın örneklerini sunmaktadır. Ayrıca dergiye göre tıp disiplini de kadının biyolojik olarak erkekten farklı ve onun gerisinde olan bir yapıda yaratıldığını söylemektedir. Böylelikle kadın bedensel yapı, dayanıklılık -kaslarının zayıflığı-, irade ve akletme bakımından erkekten daha geride olmaktadır. Ayrıca kadının evhamlı ve hassas sinir yapısıyla, zorluklara karşı dayanma gücü azdır. Bu durumda dışarıdaki sert hayat koşulları ve maddi sorunlarla uğraşmak için yeterince güçlü değildir. Herhangi bir konuda karar vermede iradesini kullanma yeteneği de zayıftır. Rahim yapısı bakımından da ağır yük kaldırmak, atlamak, hayvana binmek gibi faaliyetlerde bulunamaz.¹¹⁵

Dergi, tüm bu etkenler göz önünde bulundurulduğunda, İslamiyet’in kadını dış dünyanın tehlikeli ve zorlu koşullarından koruyarak, ona layık olduğu özgürlük ve refah ortamını sağladığının anlaşılacağını söylemektedir. Buna göre Batılılaşma taraftarlarının iddia ettiği gibi kafesler arkasında en kötü hayat şartlarına mahkûm Müslüman kadın yoktur; aksine vücut yapısından kaynaklanan ve hayatlarının her safhasında etkisini gösteren zaafı göz önünde bulundurularak büyük bir şefkat ve merhametle korunan kadın vardır.¹¹⁶ Bu konuda dergi nazırlık örneğini de vermektedir. Nazırlık mesleğinin bağlayıcılığından ve sorumluluklarının ağırlığından bahsettikten sonra İslamiyet’in bu koşullarda iş hayatını sürdürecektir kadına, aile hayatı sınırlarında serbestçe yaşama ve koruma getirerek ona esaret değil hayat bahşetmiş olduğunu söylemektedir. Kadının dış dünyada tutunma çabası, dışarıdaki sert koşullarda tutunamayacağı kesin olan kadını sefaletle sürükleyecektir.¹¹⁷

Aile kurumu içerisinde kadına ve erkeğe mekâna dayalı görev dağılımının yapılmış olması toplumun gelişimi ve menfaati için de gereklidir. Buna göre erkek dışarıda çalışacak, ailesinin geçimini temin edecek, kadın da evinde güven içinde başaramayacağı ağır işlerden, hayatın zor mücadelelerinden mümkün olduğu kadar korunarak evlat yetiştirecektir.¹¹⁸ Kabul edilen genel kanı, iyi bir kadın olmanın ölçütü, aileye sadık olma, kadının en esaslı vazifesi olan çocuk büyütmeye dair bilgi ve incelikleri bilmenin yanı sıra, ev işlerine olan

¹¹⁵ Hasan Hikmet, “Asri Aile”, 181.

¹¹⁶ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 4”, *Sebilürreşad* 23:576 (Teşrin-i Sani 1340), 55-56.

¹¹⁷ “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 3”, 20.

¹¹⁸ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 4”, 55-56.

hakimiyet, ev içinde düzenli olmak, evi temiz tutmak şeklinde belirlenmiştir. Dergiye göre “kadınlık” bunların tümüdür. Bugünün dışarıda görülen, hür ve serbest olduğu ifade edilerek övülen kadınında bu yeteneklerin hiçbirisi yoktur. Aksine oluşturulmaya çalışılan yeni kadın, evine hizmet etmeyi itibarına zarar veren bir iş olarak görmekteyken tuvaletten, süslenmekten, güzellikten, birkaç yabancı kelime söylemekten, bazı yabancı müzikleri çalmaktan başka bir yeteneğe sahip değildir. Kadınlar bu yolda ilerlemeye devam ederse doğal olarak gelecekte bir şey beklemeye de hakkımızın olmayacağını söylemektedir.¹¹⁹

Dergi hassas ve iradesi zayıf olan kadının dış dünyayla fazla temasta bulunmasının iffetini de lekeleyeceğini söylemektedir. Fuhşa sürüklenen kadınların geneli başlangıçta evinden dışarı daha çok çıkan kadınlardır. Evinden uzaklaşan kadın evle ilgili görevlerini ihmal eder ve faziletten uzaklaşmış olur. Aslında tüm bunlar kadının evin asıl öznesi olduğunu göstermektedir. Kadın, ailesinin ve milletin mutluluğunu meclis, daire/ofis, bar, tiyatro gibi kamuya açık alanlarda bulunarak değil ancak evinde temin edebilir. Dergi, kendi hırsları ve menfaati peşindeki sınırlı sayıda bir erkek kitlesinin kadını binlerce vaatle asıl vazifesinden uzaklaştırarak düşkünlüğe, ahlaksızlığa sevk etmek istediğini söylemektedir. Bunlar milletin temelini sarsan ve mutluluğunu yıkan kişilerdir.¹²⁰

Kadının evin dışına çıkması toplumun bozuluş nedeni olarak görülmektedir. Evin dışına çıkmakla kastedilen sınırsız bir özgürlük ve açık seçiklikle toplum hayatında yer almaktır. Derginin, kadının örtülü olarak dışarı çıkması konusunda herhangi bir ölçüt ortaya koyup koymadığı net değildir. Dergiye göre duyguları mantığının önüne geçen kadınlar mutluluğu yuvalarının dışında ararlar. Bunlar aynı zamanda medeniyet ve toplum için bozulmuş ve yok oluş mikrobi da taşımaktadırlar.¹²¹ *Sebilürreşad*, esir olduğu söylenen kadının evini terk etmesiyle hukuki esarete düştüğünü, hürriyet adı altında felakete sürüklendiğini söylemektedir.¹²² Batı kadınının dışarıda sınırsızca dolaşması onun yükseldiği anlamına gelmemektedir. Her özgürlükte olduğu gibi kadının özgürlüğü de toplumun menfaatinin sınırlarıyla çizilmiştir. Özellikle de toplumun esası olan aile hayatı mevzu bahis olunca bu sınırların meşruiyetinde tereddüt bile edilmez.¹²³

Batılılaşma yanlılarına göre ise geleneksel kadın kafes içinde hapis hayatı yaşamaktadır. Erkek ortamları, maddi alanlar kendisine kapalı olduğu için, istediği zaman istediği yere gidememekte, onu mutlu edecek ilişkileri geliştirememektedir. Yüz metre kare

¹¹⁹ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan”, 81.

¹²⁰ Hasan Hikmet, “Asri Aile”, 181.

¹²¹ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan”, 81.

¹²² “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 3”, 20.

¹²³ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 4”, 56.

bir alan içinde ömür geçirmektedir. Görüş mesafesi komşu damların saçaklarını aşmayan bir kadının görgüsüyle “terakki” edilemeyeceğini söylemektedirler. Onlara göre “kadın hürriyeti” asıl ilke olmadığı sürece ülke çağdaşlaşamayacaktır. Dergi, kadının evinden çıkmasını teşvik edenleri, eşinin, kız kardeşinin, kızının bedenini modern görünmek amacıyla yabancı erkeklerin gözleri önüne serenleri, dışısını kıskanan hayvanlardan bile ders alamayacak kadar alçalmış görür.¹²⁴

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ YERİNE

1923-1925 yılları, Anadolu’nun yabancı işgalinden kurtarıldığı, Kurtuluş Savaşı’nın son bulduğu, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin uluslararası ortamda tanınma ve kabul edilme mücadelesi verdiği, yıkılan Osmanlı Devleti’nin geriye kalan kurum, politika ve uygulamalarının yavaş yavaş kaldırıldığı bir siyasi tarihi döneme denk gelmektedir. Söz konusu siyasi ortamın sonuçları toplumun kültürel boyutuna hızlı değişim, dönüşüm ve yenilikler olarak yansımıştır. Devam eden Batılılaşma hareketinin gereği olarak algılanan, İngilizlerin İstanbul’u işgaliyle rahatlıkla yayılma ortamı bulan ve Cumhuriyetin kurucu kadrosunun desteklemeleriyle resmi bir boyut kazanan toplumsal değişim ve yeniliklere *Sebilürreşad* dergisi karşıt bir konumda durmaktadır. Özellikle toplumun üst tabakasında başlayan ve onları takip eden orta tabaka arasında yayılan popüler kültür nüveleri olarak okunabilecek değişim ve yenilikler dergiye göre toplumun var olan ahlaki geleneklerine ve değerlerine ters düştüğü; kadını dolayısıyla da toplumu bozduğu, onları yok oluşturan sürükleyen birer yıkıcı unsur haline geldiği için eleştirilmiştir. Gündemi belirleyen değişimler baloların düzenlenmesi, dans salonlarının açılması, kadınların tiyatrolarda rol alması, meyhane gibi içkili alanlara, sinemalara gitmesi, şapka takarak, ince çorap ya da kısa etek giyerek modayı takip etmeye başlaması gibi konulardır. Bu tür davranış kalıplarını sergileyen kadınlar “yeni kadınlık” idealini gerçekleştirmiş kadınlar olarak görülmüştür. *Sebilürreşad*, çağdaşlaşma ve ilerlemenin gerekliliklerinden olduğu savunularak popülerleştirilmeye çalışılan bu tür uygulamaların değerleri bozan birer taklit olduğunu vurgulamaktadır.

Dergi, kadınların dış ortamlardaki davranışlarından yola çıkarak toplumda ahlak ve terbiyenin sarsılmakta olduğunu söylemektedir. Kadının evin dışında, karışık ortamlarda vakit geçirmesi, makyaj yapıp ince ya da dekolte giyinmesi, erkeklerle olan ilişkilerinde laubali davranması toplumun ahlaki yapısının çöktüğünün göstergeleridir. Batılılaşma taraftarları, toplumun var olan ahlak kurallarını ortadan kaldırmış ancak yerine yenilerini koyamamıştır. Yaşanan ahlaki dejenerasyon toplumun çöküşünü hazırlamaktadır. Dergi

¹²⁴ Hasan Hikmet, “İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyet-i Nisvan”, 81.

onaylamadığı davranış şekilleri sergilediği için kadının dış mekanlarda yer almasını istemez. Dans, sinema, tiyatro, balo gibi popüler eğlence unsurları toplumun ahlaki gelenek ve kurallarını yıkıcı unsurlar olarak okunmuştur. Genç kız ve kadınların düşünce dünyaları bunlardan daha fazla etkilendiği için onları bu tür ortamlardan sakındırmak gerekmektedir. Dergiye göre kimse eşinin, kız kardeşinin ya da kızının bu tür ortamlarda yer almasını istemez. Bu ortamlarda bulunan genç kızlar ve kadınlar genelde süslü vaatlerle erkekler tarafından, kendi zevklerinin tatmini için bu alanlara çekilmiş kişilerdir. Dergiye göre kadının süslenmesi yaratılışı gereği olarak doğal bir durumdur. Ancak yabancı erkekleri etkilemek amacıyla süslenmesi yanlıştır. Avrupalılara benzeme isteği olarak moda, bakışları kendisine çekmek maksadıyla yapıldığı için kadının zevk ve hırsın ağına düşmesine yol açmaktadır. Ayrıca ülkede genel bir maddi kriz yaşanırken Avrupa modasını takip etmekle paranın yurtdışına akmasına yol açtığı gerekçelerinden dolayı modayı takip etmek hoş karşılanmamıştır. Dergi “faziletli kadınlar”ın giyimleriyle diğer kadınlara örneklik yapmaları gerektiğini söylemektedir. Dergi, kadının evin maddi giderlerini yönetme ve harcama alanlarıyla bağlantılı olarak harcama konularıyla ilişkisini değerlendirmiştir. Buna göre kadın ev ekonomisini iyi bir şekilde yönetip ihtiyaçlardan arta alan parayı da değerlendirmelidir. Dergi “yeni kadınlık” olarak isimlendirilen kadın tipolojisinin popüler akımlara kapılması sonucu açılan yeni harcama alanlarının ülke ekonomisinde dalgalanmalara neden olduğunu söylemektedir. Dönem içinde yaygın popüler kültür alışkanlıkları sürdüren “yeni kadınlık” imajına karşın eskinin faziletli anneleri, kadınları övülmüş ve ideal roller olarak gösterilmiştir. Kadınlardan erkekleri beklemeden sosyal konularda sorumluluk almaları beklenmiştir. “Faziletli kadınlar” a ahlaki düşkünlük yaşayan kadınları “irşad etme” sorumluluğu verilmiştir. Maddi sıkıntılardan dolayı istenmeyen yollara sürüklenen kadınlara maddi yardım sağlamalıdır. Yine “faziletli kadınlardan” giyimleriyle moda akımlarına kapılan kadınlara örnek olmaları istenmiştir. Dergi, kadını anne olarak topluma/vatana sağlıklı bireyler yetiştirmesi açısından oldukça önemsemiştir. Kadın çocuk doğurarak ve çocukların ilk eğitimcisi olarak ülkenin geleceğini inşa etmektedir. Erkek, kadın gibi sağlıklı nesiller yetiştirecek yetenekte değildir. Bu yüzden kadın anne olmayı amaç edinmeye ve çocuk doğurmaya teşvik edilmiştir. Bu açıdan dergi, anneliğin önüne geçebilecek, kadını annelik görevinden alıkoyabilecek tüm popüler kültür unsurlarını olumsuz olarak görmüştür. Dergide kadın, ailenin dolayısıyla da toplumun temel unsuru olarak aile hayatını devam ettirmekle sorumludur. Kurum olarak oldukça önemsenen ailenin değerini kadının olgunluk ve fazilet derecesi belirlemektedir. Kadının ahlaki açıdan yozlaşması ve ailesiyle olan bağlarının zayıflaması sonucu toplum ahlaki ve

kurumsal manada çöker. Bu nedenle kadının aileyle olan bağlarını çözecek, aile içindeki konumunu değiştirecek tüm popüler kültür unsuru sayılabilecek durumlar eleştirilmiştir.

Adorno'nun görüşlerine benzer olarak dergi de modernizmin popüler kültür unsurlarının kadına vadettiği özgürlüğü sağlamadığını belirtmektedir. Kadını sınırsız bir açıklıkla dışarı çekerek erkek egemen zihniyetin "enzar-ı iştahası"na sunduğunu, kültür endüstrisinin ifadesiyle bedenini bir metaya dönüştürdüğünü öngörmektedir. Kendi bedenini/benliğini diğerrinin bakışına teslim eden kadın, Adorno'nun işaret ettiği gibi¹²⁵ artık kendini tanıyamaz hale gelmekte ve diğerrinin tanımlamasıyla kendini ifade etmek zorunda kalmaktadır. Dergi 20. yüzyılın başında popüler kültürün ilk görünümünün, "yeni kadınlık" nitelemeleriyle popülerleştirilmesinin kadın benliğini tahrip edici yönlerini fark etmiştir.

KAYNAKÇA

Adorno, Theodor W. *Minima Moralia: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*. çev. Orhan Koçak & Ahmet Doğukan, İstanbul: Metis Yayınları, 5. Basım, 2007.

Akpolat, Yıldız. *Sosyoloji Araştırmaları Osmanlıda Kadın Dergileri ve Sosyoloji Dergileri*. İstanbul: Fenomen Yayıncılık, t.y.

Arabacı, Caner. "Eşref Edip Fergan ve Sebilürreşad Üzerine" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*. ed. Yasin Aktay. 6/96-128. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Aslantürk, Zeki & Amman, Mehmet Tayfun. *Sosyoloji (Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler)*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 5. Basım, 2008.

Aşa, Emel. "1869-1923 Yılları Arasında Yayınlanan Türk Kadın ve Aile Dergileri", t.y.

Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

Debus, Esther. *Sebilürreşad: Kemalizm Öncesi ve Sonrası Dönemdeki İslamcı Muhalefete Dair Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. çev. Atilla Dirim, İstanbul: Libra Kitap, 3. Basım, 2012.

Kandiyoti, Deniz. (1988). Akt. Feride Acar, "Türkiye'de İslamcı Hareket ve Kadın: Kadın Dergileri ve Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerine Bir İnceleme", *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. haz. Şirin Tekeli. 79-100. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 1993.

¹²⁵ Adorno, *Minima Morali: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*, çev. Orhan Koçak & Ahmet Doğukan, 100.

Efe, Adem. “Sebilürreşad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/251-253. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Eşref Edip. *Mehmet Akif Hayatı – Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*. İstanbul: Sebilürreşad, 2. Basım, 1960.

Horkheimer, Max. *Akıl Tutulması*. çev. Orhan Koçak. İstanbul: Metis Yayınları, 8. Basım, 2010.

İrvan, Süleyman & Binark, Mutlu. “Önsöz”. *Kadın ve Popüler Kültür*. drl. ve çev. Süleyman İrvan & Mutlu Binark. 7-14. Ankara: Ark, 1995.

Marshall, Gordon. “Eleştirel Kuram”, *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınbay & Derya Kömürcü. 179-181. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları: 1999.

Mertoğlu, M. Suat. “Giriş”, *Sırat-ı Müstakim Mecmuası Açıklamalı Fihrist ve Dizin*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2008, 9-22.

Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri - Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. çev. Sedef Özge. Ankara: Yayınodası, 8. Basım, 2016.

Okutan, Birsan Banu. “Akışkan Modern Zamanlarda Kadın ve Din: Yaşama Üslubundan Hayat Tarzına Habitusun Değişimi”. *Dini Araştırmalar Kadın Özel Sayısı* (2016), 229-253.

Okutan, Birsan Banu. “Diyalektik Düşüncenin Negatif Seyri: Theodor W. Adorno”. *Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni Yirminci Yüzyıl Düşüncesi*. ed. Bayram Ali Çetinkaya. 4/793. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.

Okutan, Birsan Banu. *Türkiye’de Popüler Kültür Din ve Kadın: Marjinalizasyondan Entegrasyona*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.

Storey, John. *Popüler Kültür Çalışmaları Kuram ve Metotlar*. çev. Koray Karaşahin. İstanbul: Babil Yayınları, 2000.

Toska, Zehra & Çakır, Serpil & Gençtürk, Tülay & Yılmaz, Sevim & Kurç, Selmin & Art, Gökçen & Demirdirek, Aynur. *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927)*. İstanbul: Metis Yayınları, 1993.

Tunç Yaşar, Fatma. “İlk Kadın Dergilerinde Kadınlık: İffetli ve Mektepli”. *Harf Harf Kadınlar*, ed. Nazife Şişman. 99- 113. İstanbul: Klasik Yayınları, 2008.

Williamson, Judith. "Kadın Bir Adadır: Dişilik ve Sömürgecilik", *Eğlence İncelemeleri: Kitle Kültürüne Eleştirel Yaklaşımlar*. haz. Tania Modleski. çev. Nurdan Gürbilek. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Winship Akt. John Storey, *Popüler Kültür Çalışmaları Kuram ve Metotlar*. çev. Koray Karaşahin, İstanbul: Babil Yayınları, 2000.

Yuval-Davis, Nira. *Cinsiyet ve Millet*. çev. Ayşin Bektaş. İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Basım, 2014.

EK 1

1. Hasan Hikmet. "İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Hürriyeti Nisvan". *Sebilürreşad* 21/530-531 (Mayıs 1339), 81-82.

2. Nusret Cezmi. "Kadın Bir Valide Olmaya Gayret Etmelidir". *Sebilürreşad* 21/534-535 (Haziran 1339), 110-111.

3. Hasan Hikmet. "Müntehayı Medeniyet! Şimdi Sıra Türk Kadınlarının Aktristliğine Mi Geldi!". *Sebilürreşad* 22/547-548 (Ağustos 1339), 13-14.

4. "Müslüman Kadının İsmetine Tecavüz". *Sebilürreşad* 22/567-568 (Teşri-i Evvel 1339), 176.

5. Hasan Hikmet. "Asri Aile". *Sebilürreşad* 22/569-570 (Teşrin-i Evvel 1339), 180-182.

6. "Garblılaşımanın Tezahüratı - Kadınları Barlara Götmek, Dans Ettirmek, Şanolara Çıkarmak İstiyorlar". *Sebilürreşad* 22/571-572 (Teşrin-i Evvel 1339), 200-205.

7. "İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 2". *Sebilürreşad* 23/573 (Teşrin-i Sani 1339), 4-5.

8. "İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 3". *Sebilürreşad* 23/574 (Teşrin-i Sani 1339), 20-21.

9. "Halkın Efkârı: Müslüman Kadınları Barlara, Şanolara Çıkarmak İsteyenlerin Nazarı Dikkatine: Vakit'in Açtığı Anket Nedeniyle Bu Hafta Aldığımız Mektuplar". *Sebilürreşad* 23/575 (Teşrin-i Sani 1339), 46-47.

10. Hasan Hikmet. "İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Asri Aile 4". *Sebilürreşad* 23/576 (Teşrin-i Sani 1339), 55-56.

11. "Hukuk-u Aile Hakkında Türk Ocağındaki İctima Münasebetiyle". *Sebilürreşad* 23/ 585 (Kanun-ı Sani 1340), 193-196.
12. "Avrupa Hayat-ı İctimaiyesi Hakkında Garblı Bir Kadının Gayet Mühim Beyanatı". *Sebilürreşad* 23/585 (Kanun-ı Sani 1340), 196-199.
13. "Sükut ve Iskatı Cenin Faciaları". *Sebilürreşad* 23/588 (Şubat 1340), 242.
14. "Dans İbtılası". *Sebilürreşad* 23/588 (Şubat 1340), 255-256.
15. Ömer Fevzi. "Kadınlığın Hukuku". *Sebilürreşad* 23/594 (Mart 1340), 344-345.
16. "Garblılaşıyoruz! Barlar, Dans... Dans, Barlar". *Sebilürreşad* 23/594 (Mart 1340), 349-350a.
17. "Dans İbtılası mı, Dans Belası Mı?". *Sebilürreşad* 23/594 (Mart 1340), 350-351b.
18. "Analık Fazileti". *Sebilürreşad* 23/597 (Nisan 1340), 389.
19. Ömer Fevzi. "Kadınlık Ne Hale Giriyor!". *Sebilürreşad* 23/598 (Nisan 1340), 404-406.
20. "İnhilal-i İctimai – Bir Kısım İstanbul Kadınının İrtikab Ettiği Cürüm-ü İctimai". *Sebilürreşad* 24/602 (Mayıs 1340), 60-63.
21. "Bazı Türk Kadınlarında Şapkaya Meyil". *Sebilürreşad* 24/610 (Temmuz 1340), 190-191b.
22. "Meyhanecilik Sanatının Revacı". *Sebilürreşad* 24/611 (Ağustos 1340), 204a.
23. "İstanbul'da Kurulan Yeni Tuzaklar: Dans Salonları". *Sebilürreşad* 24/611 (Ağustos 1340), 204b.
24. "Dans İleti Müthiş Müstevli Bir Afet Halini Alıyor". *Sebilürreşad* 24/613 (Ağustos 1340), 234-236.
25. "Aile Yıkılıyor Efendiler!". *Sebilürreşad* 24/615 (Eylül 1340), 264-268.
26. Milas Müftüsü Muhammet Sadık. "Kadınların Vezaifi ve Mevkii". *Sebilürreşad* 24/617 (Eylül 1340), 293-295.
27. "Dans Belası". *Sebilürreşad* 24/624 (Teşrin-i Sani 1340), 414.
28. "Dans, Şarap, Kumar – Hürriyet-i Nisvan Davacılarının İstedikleri Şeyler Bunlar Mıydı?" *Sebilürreşad* 25/625 (Teşrin-i Sani 1340), 12-13.

29. “İçki Afeti Kadınlar Arasında da İcray-ı Tahribata Başladı”. *Sebilürreşad* 25/631 (Kanun-ı Evvel 1340), 108-109.
30. “İstanbul Kadını İçin Hürriyet-i Mutlaka”. *Sebilürreşad* 25/632 (Kanun-ı Sani 1340), 123-124a.
31. “İçki, Dans, Kumar”. *Sebilürreşad* 25/632 (Kanun-ı Sani 1340), 124-126.
32. “Beyoğlu Batakhanelerindeki Facialar”. *Sebilürreşad* 25/632 (Kanun-ı Sani 1340), 126b.
33. “Sefahatin Alabildiğine Ta’mim ve İntişarı”. *Sebilürreşad* 25/633 (Kanun-ı Sani 1341), 142a.
34. “İstanbul’daki Ahlaksızlıklar Avrupa Gazetelerine Aksetti”. *Sebilürreşad* 25/633 (Kanun-ı Sani 1341), 142b.
35. “Asri Kadın: Garb Medeniyetinin En Biçare Mahkumu”. *Sebilürreşad* 25/633 (Kanun-ı Sani 1341), 143c.